

UNIVERZITET U SARAJEVU – FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

ZAVRŠNI RAD

**AKTIVNOSTI U SLOBODNO VRIJEME UČENIKA KAO FAKTOR ŠKOLSKOG
POSTIGNUĆA**

Mentorica: prof. dr. Lidija Pehar

Studentica: Amra Vidimlić

Mart, 2025.

UNIVERSITY OF SARAJEVO – FACULTY OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF PEDAGOGY

FINAL THESIS

**STUDENT'S FREE TIME ACTIVITIES AS A FACTOR IN SCHOOL
ACHIEVEMENTS**

Mentorica: prof. dr. Lidija Pehar

Studentica: Amra Vidimlić

March, 2025.

Sažetak

Ovaj magistarski rad istražuje vezu između aktivnosti u slobodno vrijeme učenika i njihovog školskog postignuća. Cilj istraživanja je analizirati kako različite vrste aktivnosti u slobodno vrijeme, poput sportskih, umjetničkih i volonterskih aktivnosti, utječu na akademske rezultate učenika. Metodologija istraživanja uključuje kvantitativnu analizu podataka prikupljenih putem anketa među učenicima završnih razreda osnovne škole. Rezultati istraživanja ukazuju na pozitivnu povezanost između učestvovanja u različitim aktivnostima u slobodno vrijeme i školskog postignuća, ističući važnost holističkog pristupa u obrazovanju. Implikacije ovog istraživanja mogu informisati obrazovne politike i prakse usmjerene na poticanje aktivnog i raznolikog životnog stila među učenicima radi poboljšanja njihovog školskog uspjeha.

Ključne riječi: slobodno vrijeme, vannastavne aktivnosti, školski uspjeh

Summary

This master's thesis investigates the relationship between students free time activities and their school achievement. The goal of the research is to analyze how different types of activities in free time, such as sports, art, and volunteer activities, affect the academic results of students. The research methodology includes quantitative analysis of data collected through surveys among students in the final grades of elementary school. The results of the research indicate a positive connection between participation in various leisure activities and school achievement, emphasizing the importance of a holistic approach in education. The implications of this research can inform educational policies and practices aimed at encouraging an active and diverse lifestyle among students to improve their school success.

Keywords: free time, extracurricular activities, school success

„Vrijeme je novac koji imaš u svom životu. To je jedini novac koji imaš i samo ti odlučuješ kako ćeš ga potrošiti. Budi pažljiv i ne dopusti da ga drugi troše umjesto tebe.“

Benjamin Franklin

Sadržaj

UVOD	7
DEFINISANJE OSNOVNIH POJMOVA	9
TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	11
1. Slobodno vrijeme	12
1.2. Slobodno vrijeme kroz historiju	13
1.3. Slobodno vrijeme danas.....	15
2. Djeca i slobodno vrijeme.....	18
2.1. Slobodno vrijeme u porodici	22
3. Vannastavne aktivnosti	24
4. Pojam školskog postignuća i/ili uspjeha	27
4.1. Ocjenjivanje školskog uspjeha	29
4.2. Faktori koji utiču na školski uspjeh	30
4.3. Uticaji od rođenja do polaska u školu na školski uspjeh	31
4.4. Šta sve utiče na školski uspjeh u toku pohađanja škole?	33
4.5. Kriterijumi i standardi ocjenjivanja	35
METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	37
5.1. Predmet istraživanja	38
5.2. Cilj istraživanja	38
5.3. Zadaci istraživanja.....	38
5.4. Hipoteze istraživanja	39
5.5. Metode istraživanja	39
5.6. Tehnike istraživanja	40
5.7. Instrument istraživanja	41
5.8. Uzorak istraživanja.....	42
ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	43
6.1. Školski uspjeh.....	44
6.2. Motivi učenika za uključivanje u vannastavne aktivnosti	45
6.3. Usvajanje znanja koja omogućavaju postizanje boljih ocjena	47
6.4. Aktivnosti koje učenici biraju u slobodno vrijeme.....	48
6.5. Kako biste najviše voljeli koristiti slobodno vrijeme	49
6.6. Posvećivanje vannastavnim aktivnostima u školi	50
6.7. Koje vannastavne aktivnosti su pohađali u prethodnom razredu	51

6.8. Postignuti uspjeh u okviru nastavnih predmeta	52
6.9. Učestvovanje nastavnika u odabiru vannastavnih aktivnosti	54
6.10. Nagrada i/ili kazna za pohađanje određene aktivnosti	55
6.11. Usvanajnje novih znanja.....	56
ZAKLJUČAK	58
LITERATURA.....	61
PRILOG	63

UVOD

Slobodno vrijeme pruža velike mogućnosti za kulturni i stvaralački razvoj ličnosti. Njegovo je provođenje u odgojno-obrazovnom sistemu najčešće unutar vannastavnih aktivnosti kroz koje učenici zadovoljavaju potrebe i interese te ostvaruju specifična umijeća i sposobnosti. Škola može doprinjeti oblikovanju i realizaciji programa vannastavnih aktivnosti na temelju kurikuluma u kojem slobodu izbora imaju učenici i učitelji. Sadržaj slobodnog vremena obuhvata niz raznovrsnih aktivnosti. Baviti se nekom vrstom aktivnosti u slobodnom vremenu ukazuje na prisan odnos subjekta s tom djelatnošću. Vannastavne i vanškolske aktivnosti u ostvarivanju ciljeva imaju veliko značenje. Uz sticanje znanja i nove kvalitete života, važno je i poticanje interesa, pobuđivanje znatiželje, identifikacija i podrška nadarenim učenicima te učenicima koji pokazuju pojedinačan interes za pojedina područja.

Provođenje slobodnog vremena na koristan način je usko povezan sa organizacijom vremena i naših svakodnevnih obaveza. U školskoj dobi, tačnije kod učenika starijih razreda osnovnog obrazovanja, potrebno je usmjerenje pri organizaciji školskih, porodičnih, vanškolskih i vannastavnih aktivnosti. Slobodno vrijeme predstavlja važan ljudski resurs iz kojeg mogu proizaći odgojne mogućnosti, prilike ili ipak opasnosti. Škola kao odgojno-obrazovna ustanova nudi širok spektar aktivnosti svojim učenicima u kojima mogu otkriti svoje afinitete, talente, steći nova znanja i vještine, upoznati i otkriti sebe. Škola planski i sistematično doprinosi razvoju ličnosti učenika te ga priprema za nove, šire društvene tokove i sfere ljudskog života.

Ako slobodno vrijeme shvatimo kao prostor samoaktualizacije i ostvarenja ličnosti, sasvim je razumljiv interes pedagoga za razumijevanjem, istraživanjem i unaprjeđivanjem ovoga područja odgojnoga djelovanja. Vannastavne i vanškolske aktivnosti trebaju kvalitetno ispuniti učenikovo slobodno vrijeme i biti izabrane od strane samoga učenika.

Ovaj rad je pokušaj da se ukaže na važnost pravilnog korištenja slobodnog vremena, njegove pravilne organizacije, kako bi se izbjegla pojava nekvalitetno utrošenog vremena, naročito kod mladih. Kroz rad ćemo nastojati dati odgovor na pitanje koje aktivnosti u slobodnom vremenu možemo smatrati bitnim faktorom školskih postignuća.

Rad je koncipiran tako što u prvom dijelu predstavljamo ključne i osnovne pojmove kojima smo se vodili kroz rad, potom ćemo govoriti o slobodnom vremenu na temelju izučavanja relevantne literature za ovo područje.

Drugi dio rada posvećen je metodologiji kroz koju ćemo vidjeti koji su to ciljevi koje smo postavili, ko je uzorak provedenog istraživanja, a na samom kraju osvrnut ćemo se na interpretaciju i dobivene rezultate istraživanja, te zaokružiti cjelinu koju na prvim stranicama ovog rada započinjemo. Istraživanje koje sam provela će pokazati kakvo je stvarno stanje u odabranoj osnovnoj školi čiji su učenici završnih razreda bili uzorak istraživanja.

DEFINISANJE OSNOVNIH POJMOVA

„**Slobodno vrijeme**“ označava vrijeme koje pojedinac ispunjava i oblikuje prema vlastitim željama, bez bilo kakve obaveze ili nužde. To je dio života svakog čovjeka, postoji svakog dana i u svakoj sredini, ali je različito s obzirom na dob, spol, zanimanje, mjesto boravka, razvijenost sredine, stepen interesa, ciljeve društvenog poretka i njegove mogućnosti. Slobodno vrijeme je sastavni dio čovjekove aktivnosti, vrijeme izvan profesionalnih, porodičnih i društvenih obaveza, u kojem pojedinac po svojoj volji odabira oblike i sadržaje odmora, razonode i stvaralaštva“ (Pedagoška enciklopedija II, 1989. str. 353.)

„**Slobodno vrijeme**“ je vrijeme aktivna odmora, razonode, stvaralačkog potvrđivanja ličnosti. (Previšić, V. (2001.) prema Tomić, Hasanović, 2007. str. 5.)

„**Slobodno vrijeme**“ je preostali dio vremena kojim pojedina osoba samostalno raspolaže poslije završenih različitih nastavnih i vannastavnih obaveza i pomaganja u roditeljskom domu“ (Ajanović, Stevanović (2004.) prema Tomić, Hasanović, 2007. str. 7)

„**Pedagogija slobodnog vremena**“ je posebna pedagoška naučna disciplina koja proučava zakonitosti procesa vaspitanja (samovaspitanja) u slobodnom vremenu kao i zakonitosti procesa vaspitanja (samovaspitanja) za korištenje slobodnog vremena“ (Branković, Ilić (2003.) prema Tomić, Hasanović, 2007. str. 7.)

„Ona je znanstveno – pedagojska disciplina koja proučava i pronalazi mogućnosti da se nekontrolirani odgojni utjecaji u slobodnom vremenu učine kontroliranim.“ (Vukasović, A., 2001. str. 301.)

„**Vannastavne aktivnosti**“ su jedan od ostalih oblika neposrednog odgojno – obrazovnog rada, a odnose se na aktivnosti učenika koje se organiziraju radi produbljivanja i razvijanja njihovih stvaralačkih sposobnosti, sticanja pozitivnih navika i vještina u slobodnom vremenu.“ (Zakon o osnovnoj školi zeničko - dobojskog kantona str. 3.)

„**Osnovna škola**“ je škola koju učenik pohađa kao prvu školu, a ona omogućava sticanje temeljnih znanja, vještina, navika, sposobnosti neophodnih za život i rad ili nastavak daljeg školovanja.“ (Zakon o osnovnoj školi zeničko - dobojskog kantona str. 1.)

„**Učenik**“ je subjekt u odgojno – obrazovnom procesu u svim njegovim etapama od planiranja, preko realizacije, do vrednovanja.“ (Zakon o osnovnoj školi zeničko - dobojskog kantona str. 1.)

„**Nastavnik**“ je lice kvalificirano za izvođenje nastave, odnosno za odgojno – obrazovni rad sa djecom, mladima i odraslima koji treba imati široko opće obrazovanje, treba dobro poznavati disciplinu koju predaje, poznavati psihološko – pedagoške i didaktičko metodičke osnove nastave i odgoja, te imati ljudske kvalitete za nastavničku profesiju.“ (Zakon o osnovnoj školi zeničko - dobojskog kantona str. 2.)

„**Roditelji – staratelji – usvojitelji**“ su osnovni odgajatelji svoje djece. Roditelji su obavezni svojoj djeci osigurati redovno pohađanje škole tokom perioda obaveznog školovanja. (Zakon o osnovnoj školi zeničko - dobojskog kantona str. 2.)

TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1. Slobodno vrijeme

Koncept slobodnog vremena ima mnogo formulacija, pa je s toga sam pojam slobodnog vremena vrlo teško definisati. U literaturi se pojavljuju različite definicije ovog fenomena, što je sasvim opravdano jer se slobodno vrijeme može posmatrati sa više aspekata. Po subjektivnom mišljenju ljudi, slobodno vrijeme doživljava se „kao količina vremena kvalitativno različitog od drugog vremena, slobodno vrijeme kao sloboda od onih aktivnosti koje moraju da se izvrše, slobodno vrijeme kao cilj za razliku od rada kao sredstva, slobodno vrijeme kao minimum obaveza prema drugima, čak i prema sebi, prema rutini, slobodno vrijeme kao rekreacija, priprema za akumulaciju energije, za rad ili znanja, slobodno vrijeme kao samousavršavanje bilo u studiranju ili u sticanju novih iskustava, slobodno vrijeme kao društvena kontrola, pri čemu se koristi vrijeme drugih da bi se na njih uticalo, slobodno vrijeme kao društveni simbol klasnog položaja, starosti ili uspeha, slobodno vreme kao stalno pritanje stavova i motivacija, slobodno vreme kao psihološka ili emotivna potreba, kao što je terapija ili psihički odmor. Ovakva subjektivna interpretacija pojma slobodnog vremena govori i o njenoj ograničenosti i nepodobnosti za naučnu analizu“. (Božović, 1975).

R. Božović još 1975. godine postavlja vrlo zanimljivo pitanje: „Kako da se pronade smisao slobodnog vremena da ono ne bi postalo mrtvo vrijeme?“ (Božović, 1975:13) On dalje navodi da je slobodno vrijeme definirano u raznim ekciklopedijama, monografijama i studijama, a prvo što pada u oči je nesagledanost i suporostavljenost autora pri definiranju ovog pojma. Pojmovi koji se miješaju, pa čak i zamjenjuju su slobodno vrijeme, oslobođeno vrijeme i dokolica. „Praveći uočljivu razliku između slobodnog vremena i oslobođenog vremena, francuski sociolog Georges Friedmann odredio je jedan i drugi pojam. Po njegovom mišljenju, oslobođeno vrijeme (*temps libere*) je cjelokupno vrijeme izvan obaveznog rada. Međutim, to nije vrijeme u kome može doći do izražaja njegov slobodan izbor. U najvećem dijelu savremenog svijeta, pa čak i u onom koji se obično naziva tehničkom civilizacijom, to vrijeme nije oslobođeno ni egzistencijalnih problema ni mnogo drugih ograničenja u složenim uslovima industrijalizovanih sredina. Slobodno vrijeme (*temps libre*), po Friedmannu, označava onaj vremenski interval koji je oslobođen svake obaveze, u kojem ličnost pokušava da se izrazi po izboru i da se, ako posjeduje sposobnosti i sredstva, razvije“ (Božović, 1975:20-21).

Pehar u svom djelu „SLOBODNO VRIJEME MLADIH ili...“, govori o važnosti racionalnog korištenja slobodnog vremena kako bi aktivnosti u kojima mladi ljudi koriste svoje slobodno

vrijeme imali pozitivan učinak. „Prema nekim teorijama, slobodno vrijeme se promatra kao nešto što ima aktivnu ulogu u determiniranju delikventnog ponašanja“ (Pehar, 2003:279). U pomenutom djelu, Pehar navodi da slobodnim vremenom pojedinac treba upravljati, kako slobodno vrijeme ne bi bilo vrijeme dosade i pada u depresiju. „Ponekad dosada obuzima i odrasle, ali kaže se da je to osjećaj koji uglavnom muči tinejdžere. Dosada znači bezvoljnost, nezainteresovanost, zasićenost i obično nije zabrinjavajuća, osim ako se ne pojavljuje često i dugo traje“ (Pehar, 2003:134).

1.2. Slobodno vrijeme kroz historiju

Iako je slobodno vrijeme produkt novijeg vremena i industrijske civilizacije, začetke ovog fenomena nalazimo još u antičkom dobu. Aristotel smatra da je pravi život život u slobodnom vremenu – vremenu koji su imali samo slobodni ljudi da se uzdignu do mudrosti i slobode duha. Oni su mogli javno raspravljati i filozofirati, prisustvovati prikazivanjima komedija i tragedija, baviti se tjelesnim vježbanjem, sudjelovati u raznim igrama. Za antičke filozofe sreća i postoji samo u slobodnom vremenu. Drevni Rimljani slobodno vrijeme su provodili u amfiteatrima, stadionima, cirkusima, kupalištima i drugim mjestima za aktivnosti u slobodnom vremenu. U srednjem vijeku plemstvo u slobodnom vremenu održava turnire, lov, zabave, svečanosti, predstave, koncerte, plesove, baletne večeri, itd. Razvojem industrije, bogatstvo novoj klasi osigurava dosta slobodnog vremena i ona se u tom vremenu bavi naukom, filozofijom, umjetnošću i sportom. Industrijska revolucija omogućava skraćivanje radnog vremena i otvara prostor za slobodno vrijeme. Organizovana nastojanja da se skрати radno vrijeme i poveća slobodno vrijeme počela su u 19. stoljeću, a zapažen rezultat zabilježen je u 20. Stoljeću. (Vukasović, 1998.)

A. Vukasović 20. stoljeće naziva stoljećem slobodnog vremena, slobodno vrijeme smatra fenomenom suvremene civilizacije, a definira ga kao „vrijeme u kojem je pojedinac oslobođen poslova, obaveza i dužnosti prema porodici, školi, preduzeću ili široj zajednici; vrijeme koje on može oblikovati i ispuniti aktivnostima prema ličnim željama i zanimanjima, radi zadovoljenja vlastitih sklonosti i razvijanja sposobnosti. Slobodno vrijeme je vrijeme aktivnosti, ali te aktivnosti pojedinac slobodno usmjerava. Zato se odlikuju: dobrovoljnošću sudjelovanja, rekreativnošću i interesantnošću zanimanja. Oblici aktivnosti mogu biti masovni (posjete kulturnim ustanovama, pozorištu, izložbama, koncertima, izleti, ekskurzije), skupni

(rad u znanstvenim, kulturno-umjetničkim, tehničkim sekcijama, skupinama) i individualni (čitanje, muziciranje, modeliranje itd.)“ (Vukasović, 1998:290).

Postoje razne funkcije slobodnog vremena. Među tri najvažnije spadaju odmaranje, razonoda i razvoj ličnosti. Nekada je slobodno vrijeme bilo usmjereno samo na odmor i relaksaciju, a danas je sve važnije njegovo značenje za razvijanje ličnosti. Dakle, tokom bavljenja slobodnim aktivnostima trebali bismo se odmarati, ali i unapređivati svoju ličnost i komplementirati obrazovna dobra i odgojne vrijednosti.

Aktivnosti slobodnog vremena u funkciji odmora

U današnjem ubrzanom životnom stilu vrlo je važno da pojedinac jedan dio slobodnog vremena posveti odmoru. „Aktivnosti slobodnog vremena u funkciji odmora su one koje omogućuju obnavljanje snaga, regeneraciju fizičke i psihičke energije odmaranjem, odstranjivanje iscrpljenosti i ponovno osposobljavanje organizma za nove napore. Takve su šetnje u prirodi, izleti, kraće vožnje biciklom, čamcem, kupanje, sunčanje, klizanje, lagana tjelovježba, društvene igre, pokretne igre, pjevanje, muziciranje, slušanje glazbe, bavljenje hobijima i slične aktivnosti. Takve djelatnosti mogu se provoditi individualno i zajednički, u prirodi, kod kuće, na javnim mjestima“ (Vukasović, 1998:293). Odmaranje ima vrlo važnu ulogu u čovjekovom životu iako je često zanemareno. Odmor obnavlja tijelo, ali i omogućava kvalitetniji san, pa ga to čini jednim od ključnih elemenata za dobro zdravlje. Mnogi od nas stalno su užurbani i na odmor gledaju kao na slabost - gubitak dragocjenog vremena. Međutim, odmor je biološka potreba. Kao što trebamo hranu, tako trebamo i odmor.

Aktivnosti slobodnog vremena u funkciji razonode

U slobodnom vremenu trebamo uživati, prema tome je dobro birati aktivnosti koje u nama bude razonodu. „Aktivnosti u funkciji razonode imaju široku primjenu. I one stvaraju vedro raspoloženje, osvježavaju i odmaraju, ali i zabavljaju, razonođuju. Tome mogu poslužiti raznovrsne športske, kulturno-umjetničke, zabavne i druge priredbe, društvene i pokretne igre, natjecanja, posjete kino predstavama, različiti programi kulturnih ustanova, aktivno sudjelovanje na zabavama, plesovima, praćenje radio i televizijskih programa, čitanje zabavne i lakše literature itd. Takve su djelatnosti češće u mladima, ali su potrebne i odraslima“ (Vukasović, 1998:293). Mnogo je aktivnosti koje možemo birati da bismo se osvježili, odmorili i zabavili. Ono što je nekome zabavno, nekom drugom je manje zabavno, a nekome uopće nije zabavno, ono što nekoga odmara, nekoga drugo umara. Stoga pojedinac

individualno bira aktivnosti kojima će se baviti u slobodno vrijeme kako bi ono imalo funkciju raznode.

Aktivnosti slobodnog vremena u funkciji razvoja ličnosti

Najbolje iskorišteno slobodno vrijeme je ono koje iskoristimo za lično napredovanje i razvoj. „Razvoj ličnosti je društveno i pedagoški najvažnija funkcija aktivnosti slobodnog vremena. Time se odgoj u slobodnom vremenu uključuje u svjesna i namjerna odgojna nastojanja usmjerena na razvijanje i izgrađivanje što cjelovitije i potpune osobnosti. Aktivnosti u funkciji razvitka osobnosti mogu biti: športske, zdravstveno-higijenske, informativno-poučne, znanstvene, stručne, kulturne, umjetničke, tehničke, radne, humanitarne, više obrazovne ili odgojne, odnosno sve moguće aktivnosti koje imaju ljudski smisao, koje oplemenjuju, obogaćuju, potiču na ljudsko djelovanje“ (Vukasović, 1998:293-294). Kada u slobodnom vremenu pronađemo način da razvijamo svoju ličnost, od takvog slobodnog vremena izlačimo maksimalnu korist. Kombinovanjem slobodnog vremena i aktivnosti u funkciji razvoja ličnosti, čovjek se odmara, ali i napreduje - intelektualno, emocionalno i socijalno.

1.3. Slobodno vrijeme danas

Pojam slobodna aktivnost „označava zajednički i istovremeni rad učenika u većim i manjim skupinama kakve su sekcije, grupe, družine, klubovi, društva i organizacije“(Ajanović, Stevanović, 2004:22).

Slobodno vrijeme se može koristiti na različite načine, pozitivno i negativno, na kulturni i nekulturni način, stoga je ljudska zajednica pred problemom organizacije slobodnog vremena tako da pojedincu pruži zadovoljstvo, a istovremeno doprinese društvenoj zajednici. „Ako odgojno obrazovni rad ne postavimo tako da pripremi mlade i odrasle za svrhovito i kulturno provođenje slobodnog vremena, oslobođeno vrijeme će donijeti mnogo više štete nego koristi. Širenje alkoholizma, droge, prostitucije, nekulturnog i kriminalnog ponašanja mladih i odraslih to potvrđuju“ (Vukasović, 1998:292).

Naše društvo nalazi se pred velikim izazovom da mladim i odraslim ponudi različite aktivnosti koje bi ispunile njihovo slobodno vrijeme, aktivnosti koje bi zadovoljavale sva tri zadatka slobodnog vremena. Mladima je potrebno ponuditi različite sadržaje za kulturno,

znanstveno, sportsko, tehničko i zabavno–rekreativno aktiviranje, potrebni su stručno osposobljeni instruktori i voditelji aktivnosti, podrška odgojnih ustanova, suradnja i podrška roditelja. „Obično se kaže da treba zaštititi društvo od nasrtljiva ponašanja omladinskih antisocijalnih grupacija i to je potrebno, ali je isto tako potrebno zaštititi mladež od negativnih pojava socijalne, ideološki zatrovane i moralno iskvarene sredine tzv. modernog društva“ (Vukasović, 1998:294).

Omladina u Bosni i Hercegovini danas ima pregršt sadržaja kojima može ispuniti svoje slobodno vrijeme i činjenica je da mladi drugačije provode slobodno vrijeme danas u odnosu na raniji period, prije svega zbog pojave novih tehnologija, a i dostupnosti različitih nekvalitetnih sadržaja. Iako se u svim većim gradovima nalaze se kulturni centri, kina i pozorišta, sportske dvorane, fintess centri, parkovi, mladi ne provode vrijeme na kvalitetan i zdrav način, te da najčešće provode vrijeme na društvenim mrežama, kao što su: Facebook, Twitter i Instagram. Srednjoškolci najčešće koriste slobodno vrijeme družeći se u kafićima ili gledajući televiziju, uz mobilni telefon i internet. To dovodi do deformisanja njihovog kulturnog života, pa mladi ljudi više nisu kreativni, a ni podsticajni da slobodno vrijeme iskoriste u korisne svrhe. Iz slobodnog vremena odstranili su želju za takmičarskim duhom, ne odlaze u pozorište, biblioteke i ne sagledavaju kritički svijet oko sebe. Sve je manje mladih koji čitaju knjige i neformalno se obrazuju.

Mladi, umjesto da slobodno vrijeme provode s vršnjacima u prirodi, igralištima ili čitajući knjige, sve više postaju zavisni od tehnologija, što djeluje destruktivno na individualni razvoj mladih ljudi. Nekada je bio potrebno mladima ponuditi sadržaje koji bi ispunjavali njihovo slobodno vrijeme, a danas je neophodno mlade usmjeriti na aktivnosti koje bi kvalitetno ispunjavale njihovo slobodno vrijeme. Potrebna je sveobuhvatna društvena akcija kako bi se sputale sve negativne pojave kod mladih ljudi, te kako bi se njihova kreativnost usmjerila u društveni razvoj. No, slobodno je vrijeme uveliko određeno društvenim položajem mladih, njegovim cjelokupnim životnim iskustvom te izgrađenim navikama, isto tako i njegovim individualnim potrebama i mogućnostima koje mu pruža društvena sredina. Njihov je izbor hoće li oni to vrijeme provesti opušajući se, aktivno ili pasivno, u zabavi, igri ili stvaralaštvu (Vidulin – Orbanić, 2008).

Vidulin – Orbanić (2008) navodi četiri potrebe mladih koje uviđamo u današnjem poimanju slobodnoga vremena, a to su: potreba za zabavom, potreba za odmorom, potreba za rekreacijom i potreba za kulturnim aspektom provođenja slobodnog vremena.

Potreba za zabavom - zabava zapravo služi mladima za ispunjenje vremena koje im ostaje na raspolaganju nakon obavljenih školskih obveza, a upravo zabavni sadržaji iziskuju malen ili nikakav angažman. To vrijeme koriste izlazeći u disko klubove, gledajući televizijski program, čitajući knjige, slušajući muziku različite kvalitete. Takva je „kultura“ stvorena prema masovnim normama industrijske proizvodnje, raširena je sredstvima masovne difuzije i obraća se široj populaciji.

Potreba za odmorom – odmorom pojedinac obnavlja svoje produktivne i reproduktivne snage, opušta se od napetosti svakidašnjeg života. Odmor se može shvatiti kao pasivan čin, ali i kao regeneracija snage i energije. Odmor može biti mirno opuštanje, san ili drijemanje, ali svakako i listanje časopisa ili čitanje knjige. Odmor sve više iščezava iz dnevnog života zbog užurbanosti savremenoga načina života i pritiska okoline.

Potreba za rekreacijom – već desetljećima egzistiraju različiti oblici okupljanja djece i mladih u školskom razdoblju u vannastavne i vanškolske aktivnosti kao što su sportske aktivnosti, kulturno – umjetničke, tehničke i ostale srodne aktivnosti. Najčešće se odvijaju u sklopu škole, udruženja, organizacija, pokreta i saveza koji su otvoreni svima koji se žele uključiti, omogućavajući bavljenje konkretnim programom.

Kulturni aspekt provođenja slobodnog vremena – kultura je širi pojam društva, uključuje materijalna i duhovna dobra; ona održava i prenosi tradiciju; pojam kulture uključuje znanje, vjerovanje, umjetnost, moral, zakon, običaje, odnosno kulturne činjenice i građu; kultura označava proizvodnju novog mišljenja, potiče otkriće i stvaralaštvo. Kulturni aspekt slobodnog vremena podrazumijeva vrijeme pogodno za razmišljanje i za stvaranje kritičkog stava prema pojavama i svijetu. S njim se povezuje obrazovni sistem, koji treba naučiti kako učiti te kako kvalitetno ispuniti slobodno vrijeme. Pod kulturom provođenja slobodnog vremena podrazumijeva se pozitivan i optimalan aspekt njegovog korištenja u vidu učenja, usavršavanja, razvijanja ličnosti i stvaralačkog doprinosa.

Slobodno vrijeme je iznimno pogodno za usavršavanje ličnosti, kako na intelektualnom, tako i na emocionalnom planu. U njemu se stvaraju uslov za razvoj dispozicija, sklonosti, vještina, također se otkriva i nadarenost za određeno područje te pogoduje razvoju svih ljudskih kvaliteta. To je vrijeme za kritičko promišljanje, ličnu nadogradnju, stvaranje, za odgoj i učenje, kulturni doprinos te za promicanje kulture življenja. Škola nudi posebne programe namijenjene učenicima u slobodnom vremenu, a upravo preko tih programa afirmira se velik

broj djece, a škola dobiva specifičan pečat prepoznatljivosti. Upravo učestvovanjem odnosno uključivanjem u kulturu, samim time i u kulturne aktivnosti, u svom procesu samoostvarenja pojedinac biva sam stvarateljem kulture, odnosno stvarateljem društvenog i ličnog identiteta. U današnjem društvu mali se broj populacije okreće kulturnim vrijednostima i aktivnostima koje doprinose oblikovanju opće kulture. Odgovor na pitanje na koji način mlade educirati o kulturi provođenja slobodnoga vremena, pronalazi se u školi kao instituciji jer je upravo škola pravo mjesto za to.

2. Djeca i slobodno vrijeme

Slobodno vrijeme je bitna stavka u djetetovom razvoju, a tri temeljne funkcije koje treba da zadovolji su: odmor, razvoja i razvoj ličnosti. U većini slučajeva nije potrebno unaprijed planirati kako će dijete provesti slobodno vrijeme. Ono će samo izabrati šta ga zanima. Ipak, ponekad je potrebno dijete usmjeriti i upoznati ga sa svim mogućnostima koje ima. Kojim god aktivnostima se dijete bavi, bitno je da su roditelji s tim upoznati, da znaju kako i gdje ono provodi slobodno vrijeme. Slobodno vrijeme i slobodne aktivnosti trebaju biti zadovoljstvo i veselje za dijete, a ne obaveza kroz koju će ono gubiti slobodu, samopouzdanje i vrijeme za igru i druženje koje mu je neophodno u razdoblju odrastanja.

Tome pridonosi i zapostavljenost odgojne uloge škole koja se očituje, između ostalog, i u nepostojanju odgoja za slobodno vrijeme i u slobodnom vremenu. O kulturi provođenja slobodnog vremena u školama malo se govori. Sve se svodi na organizaciju i provođenje nekoliko oblika vannastavnih aktivnosti, na koje škole obvezuje Zakon o osnovnom i srednjem školstvu, a koje su često ograničene organizacijskim, kadrovskim i materijalnim uslovima pojedinih škola.

Odgoj se dakle zasniva na stvaralačkoj saradnji između odgajatelja i odgajanika, tj. roditelja i djeteta, odnosno doprinosima koje daju oba subjekta za što bolji kvalitet i rezultat rada. Zadaće odgoja su prilagođavanje čovjeka na unaprijed modelirane načine mišljenja, ponašanja i djelovanja ljudi; zatim osposobljavanje čovjeka za stvaranje promjena u društvu. Odgoj se temelji na punini međuljudskih odnosa, saradnji, interakciji, komunikaciji, kreativnosti, usavršavanju ličnosti učitelja, učenika i roditelja (Rosić, 2005).

U današnje vrijeme sve se više mijenja odnos školskog radnog vremena te slobodnog vremena djece i mladih. Djeca su opterećena opširnim školskim obavezama pa postaje nužnost kvalitetnim sadržajima popuniti ostatak dana.

Slobodno vrijeme je ono vrijeme koje djetetu preostaje nakon škole. Vrijeme kada je oslobođeno ne samo školskih, već i eventualnih porodičnih zaduženja. Ono ga oblikuje prema vlastitim željama i zanimanjima radi zadovoljenja ličnih sklonosti i razvijanja sposobnosti.

Na početku svake školske godine veliki broj roditelja muče pitanja šta činiti i kako organizirati slobodno vrijeme djeteta, te kako odabrati najbolju aktivnost za svoje dijete. Činjenica je da je na raspolaganju razmjerno velika ponuda organiziranih slobodnih aktivnosti, kako školskih tako i izvanškolskih. Da bi saznali što dijete privlači i zanima, treba na početku školske godine ispitati njegove interese, otkriti čime se želi baviti. Potom ustanoviti količinu slobodnog vremena tokom pojedinih dana, dogovoriti sadržaje te ih ugraditi u režim života porodice. Prije donošenja konačne odluke potrebno je organizirati zajednički odlazak u neku od grupa kako bi dijete steklo dojam o odabranoj aktivnosti.

Dijete treba biti aktivni sudionik u svim fazama, od odabira do organizacije i rasporeda. Što aktivnije i slobodnije sudjeluje u izboru i odlučivanju, više će se držati dogovora. Ne treba smetnuti s uma kako su interesi djece podložni čestim promjenama. Stoga ako djetetu postane dosadno, poželjno je da promijeni aktivnost. Ne treba ga prisiljavati na nešto što ne voli ili za što je izgubilo zanimanje. Zadatak roditelja je da stalno na nenametljiv način potiču djecu na korištenje pozitivnih i korisnih aktivnosti slobodnog vremena. Tako u njima razvijaju naviku konstruktivnog, racionalnog i kulturnog provođenja slobodnog vremena, ne samo u porodičnom domu, već i izvan njega.

Roditelji često iz velike ponude slobodnih aktivnosti teško mogu odabrati odgovarajuću aktivnost za svoje dijete. Ono što je važno jest da prepoznaju stvarnu sklonost svoga djeteta te je usklade s njegovim sposobnostima i osobinama, uzimajući u obzir jake strane djeteta potiču razvijanje određenog talenta. Prije izbora aktivnosti potrebno je informirati se i razmisliti o nekim objektivnim mogućnostima - koje se aktivnosti nude, kojoj su dobi i kojem spolu namijenjene, ima li se dovoljno vremena za organizaciju svih ostalih aktivnosti, narušava li odabrana aktivnost plan mjesečnih rashoda, kako se dijete može uključiti i postoje li neke specifičnosti važne za uključivanje. Općenito su preporuke stručnjaka usmjerene na kurseve stranih jezika, informatike, sportske i umjetničke aktivnosti (plesne, muzičke, likovne). Na

različite kurseve poput učenja stranih jezika ili informatike, poželjno je uključiti djecu bogatog rječnika, koja lako i tačno opažaju, koja imaju težnju za istraživanjem. One će pozitivno utjecati na razvoj mišljenja, pamćenja, sposobnost kombinatorike i logičkog zaključivanja. U umjetničke aktivnosti se usmjeravaju djeca sa sklonošću umjetničkom stvaranju i izražavanju, što će dodatno utjecati na razvoj mašte te sposobnost izražavanja na različite načine. U sportske aktivnosti poželjno je uključiti djecu koja imaju dobro razvijenu motoriku, koordinaciju, spretnost i agilnost.

Osim što će potaknuti daljnji razvoj motorike i tjelesnih sposobnosti, utjecat će na sticanje povjerenja u vlastite sposobnosti, stvaranje pozitivne slike o samom sebi, sklapanje prijateljstava, te ono što je jako važno, stvorit će naviku kretanja. Obzirom da je savremeni, pretežno sjedilački način života uzrok mnogim problemima u očuvanju zdravlja, preporučuje se svu djecu blagovremeno uključiti u sportske aktivnosti kako bi stvorila zdrave navike.

Prilikom odabira sportskih aktivnosti treba voditi računa o starosti djeteta, ali i individualnim specifičnostima. Za svaki sport postoji najpogodnije razdoblje uključivanja. Tako npr. za plivanje najpogodnije je razdoblje između 5. i 6. do 8. godine života, dok je za odbojku ili košarku između 8. i 12. godine (Glavaš, 2011).

Pri odabiru aktivnosti treba imati na umu da li će se tom aktivnošću dijete baviti rekreativno ili profesionalno. Sportska rekreacija održava zdravlje i kondiciju, pruža mogućnost socijalizacije i povrh svega zabave. Sport kojem je prioritet postizanje sportskih rezultata zahtjeva pojačane psihofizičke napore te kao takav može imati potencijalno negativan učinak na organizam. Specifičnost rasta i razvoja djeteta zahtjeva posebnu educiranost i pozornost onih koji provode trenažni proces kako bi bavljenje sportom ipak imalo pozitivan efekt na zdravlje i razvoj djece. Trening mora biti primjeren uzrastu i fizičkim sposobnostima.

Sindik (2008) govori da dijete uči iz svoje socijalne društvene okoline koja mu daje uzore, modele za oponašanje načina emocionalnog izražavanja. U predškolskoj dobi emocije su vrlo snažne, kratkotrajne i brzo se izmjenjuju: dijete prelazi iz plača u smijeh i obratno. Razvoj društvenosti u djece predškolske dobi usmjeren je ka većem broju kontakata i interakcija s vršnjacima, dok važnost i uticaj vršnjaka postaju sve veći. U četvrtoj godini života su zadovoljeni neki preduslovi za bavljenje jednostavnijim ili pojednostavljenim kompleksnijim sportovima. Djeca počinju razumjeti pravila igre, donekle su sposobna poštivati ih, postaju sposobna za međusobnu saradnju, ali i takmičenje. Također, autor govori da je pažnja

značajna spoznajna funkcija. Djeca predškolske dobi postupno stiču mogućnost sve boljeg namjernog odabira sadržaja kojem će posvetiti pozornost. Kada se dijete poučava o nekoj sportskoj aktivnosti, treba voditi računa o dječjoj pozornosti. Poželjno je praviti velike pauze, a „gradivo“ mu raščlaniti u dovoljno zanimljive male cjeline.

Slika djeteta do sedme godine života sastoji se iz procjene vlastitih rezultata u dva područja: opća vrijednost (koliko vrijedim, koliko znam, mogu, itd.) i socijalna vrijednost (koliko se rado sa mnom druže, koliko sam drag roditeljima). Kada se dijete upoznaje sa sportom, treba biti oprezan u radu. Važno je osigurati mu mogućnost da doživi početni uspjeh i popratnu pozitivnu sliku o vlastitoj vrijednosti. Suštinska poruka koja mu se u predškolskoj dobi može uputiti je: „Pokušaj, nije važno ako ne uspiješ, važno je da ne odustaneš, nego nastoji napredovati“. Poželjno je da dijete stvori pozitivan stav prema sportskom takmičenju, da prihvati vlastitu odgovornost za uspjeh i da se trudi bez obzira na rezultat (Sindik, 2008).

Pravilan odabir sporta je važan i težak jer ne postoji sigurni pokazatelj na temelju kojih se može prepoznati talentiranost djeteta. Zato postoji mogućnost testiranja djeteta pri kojem se procjenjuju motoričke sposobnosti važne za određeni sport, antropometrijske karakteristike, energeika i psihologija djeteta.

Važno je znati da dobar odabir slobodne aktivnosti bitno utječe na djetetov tjelesni, intelektualni, sociološki i emocionalni razvoj, na organizaciju slobodnog vremena, razvoj prijateljstava kao i kvalitetnih modela grupne zabave. Ponekad se ne razmišljajući odabire neka od aktivnosti misleći kako je dobro da dijete ima dodatne obveze kroz koje će savladati nove vještine i usvojiti nova znanja. U izboru treba pripaziti da izbor neodgovarajuće ili prezahtjevne aktivnosti ne preopteretiti dijete. Dijete ne treba preopteretiti s previše aktivnosti, već nastojati da ima jednu slobodnu aktivnost koja će za njega biti nešto u čemu će se istinski pronaći, nešto što ga čini zadovoljnim. Treba imati na umu da uz organizirane aktivnosti slobodnog vremena dijete ima pravo na nestrukturirane aktivnosti slobodnog vremena u kojem slobodan odabir igre treba ravnopravnu zastupljenost. S previše obveza događa se da djeca postaju zaposlenija nego roditelji te propuštaju ono što je najbitnije, a to je uživanje u djetinjstvu.

2.1. Slobodno vrijeme u porodici

U obrazovnim ustanovama djeluju tzv. produženi boravci, gdje djeca školskog uzrasta borave nakon škole, ukoliko su roditelji zaposleni i nemaju izbor, nego djecu nakon jedne obrazovne institucije, ostavljati u drugoj. Tokom boravka u tim ustanovama, djeca rade zadaće i uče. Ta djeca dolaze kući poslije podne i tada bi trebali imati prostora za slobodno vrijeme.

Roditelji mlađe djece, koja ne idu u produžene boravke, mogu biti zabrinuti što su im djeca sama ili što nemaju kontrolu o tome što rade i kako provode vrijeme. Kako bi se izbjegao osjećaj zabrinutosti i stresa, važno je pričati s djetetom o njegovim željama i planovima za provođenje slobodnog vremena te što kvalitetnije provesti zajedničko slobodno vrijeme. Važno je pokazati interes za ono što dijete voli i želi raditi i pomoći djetetu da napravi dnevni ili sedmični plan zašavanja obaveza, ali i plan provođenja slobodnog vremena.

Učenicima nižih razreda potrebno je pomoći oko organiziranja slobodnog vremena. Roditelji trebaju usmjeravati dijete, ispitivati što je radilo te što planira raditi, odvesti ga na kulturne događaje i slično. Tako dijete može povećati interes za nešto ili razviti nove interese. „Obitelj kao odgojni činitelj preuzima i mora preuzeti brigu za slobodno vrijeme svoje djece. Ako izgubi uvid u provođenje slobodnog vremena nastaje opasnost da djeca dođu pod utjecaj raznih grupa s antisocijalnim ponašanjem. Stoga je vrlo važna zadaća obiteljskog odgoja da djeluje kontinuirano u vrijeme kada djeca obavljaju određene dužnosti ili obaveze i u njihovo slobodno vrijeme. U odnosu na slobodno vrijeme ima ona dvostruku ulogu: organizirati slobodno vrijeme u samoj obitelji i surađivati s drugim organizatorima tog vremena izvan obitelji“ (Vukasović, 1998:298).

Mnogo je aktivnosti koje mogu ispunjavati slobodno vrijeme unutar porodice. „U samoj obitelji mogu se organizovati društvene igre, zanimljivi razgovori, pričanje priča, čitanje bajki ili zanimljivih knjiga, promatranje slikovnica, crtanje, slikanje, modeliranje, građenje, ručni radovi, slušanje glazbe, zanimljivih radio – emisija, posmatranje vrijednih televizijskih programa, sakupljanje raznih predmeta, rad u bašti, uzgajanje cvijeća, ptica i drugih životinja. Porodica može u slobodnom vremenu organizirati zajedničke šetnje, izlete, putovanje, ljetovanja, planinarenja, kupanje, sankanje, klizanje, skijanje, posjete kulturnim ustanovama, dobrim filmovima, pozorišnim predstavama, odlazak na izložbe, koncerte, zanimljiva

predavanja i najraznovrsnije kulturno-umjetničke priredbe i programe“ (Vukasović, 1998:298-299).

Sve navedene aktivnosti podrazumijevaju zajedničko provođenje vremena roditelja i djece, ali koliko današnji roditelji provode vrijeme sa svojom djecom?! Dugo i iscrpljujuće radno vrijeme roditelja ne smije biti razlog zbog kojeg će djecu nakon svog posla uzeti iz odgojno-obrazovne ustanove i odvesti u igraonicu. Nakon posla majke su, najčešće, zaposlene u vlastitoj kuhinji, a dijete je pred nekontrolisanim televizijskim sadržajem. Roditelji bi trebali, od najranije (vrtićke) dobi sa djecom aktivno i organizirano provoditi slobodno vrijeme.

Tokom praznika, starija (školska djeca) većinu vremena provode gledajući TV, igrajući se na kompjuteru ili surfanjem na internetu. Dobro je popričati o prednostima i nedostacima, sigurnom korištenju, kao i postaviti pravila oko vremena korištenja. Za razliku od mlađe djece, adolescenti su samostalniji i teže nezavisnosti, tako da ni ne žele da im roditelji osmišljavaju provođenje slobodnog vremena. Ali, važno je da roditelji vode računa o tome kako djeca provode slobodno vrijeme, s kim se druže, gdje idu, te je korisno postići dogovor oko vremena dolaska. Također, uz aktivnosti po svom izboru, dobro je da dijete ima obavezu pomoći nešto u kući, pospremiti i slično.

Bez obzira na postignuti uspjeh u školi, ne preporučuju se zabrane ili prigovaranje zbog propuštenog. Važno je kvalitetnom komunikacijom postići da dijete bude svjesno svojih propusta te da iduću nastavnu godinu započne drugačije s postavljenim ciljevima.

3. Vannastavne aktivnosti

Vannastavne aktivnosti su one aktivnosti koje podrazumijevaju organizaciju i izvođenje odgojno – obrazovnih sadržaja u heterogenim područjima ljudske djelatnosti. Prednosti u odnosu na redovnu nastavu su u tome što vannastavne aktivnosti omogućavaju sticanje znanja u novim uvjetima koji odgovaraju dječijim razvojnim stepenima i načinima prirodnog i spontanog učenja. Dakle, učenici lakše stiču nova znanja na vannastavnim aktivnostima, nego na nastavi koja je organizovana u zatvorenom prostoru i izvan životne realnosti. Uključivanje učenika u učenje, igru, zabavu i organizovano korištenje slobodnog vremena doprinosi njihovom skladnom psihofizičkom razvoju i realizaciji redovnih i dopunskih programskih sadržaja (Ajanović, Stevanović, 2004).

Vannastavne aktivnosti dalje se definiraju kao „plansko i stvaralačko razvijanje, stjecanje i proširivanje znanja neposrednim uključivanjem i konkretnim obogaćivanjem ličnosti učenika zasnovanim na raznovrsnim izvorima informacija i manipulativnim aktivnostima u prirodnoj i društvenoj okolini u učeničkim sekcijama, grupama, drušinama, društvima, klubovima i organizacijama temeljenim na raznovrsnim, slobodnim i rekreativnim sadržajima“ (Ajanović, Stevanović, 2004:21).

Ajanović, Stevanović (2004) navode područja u okviru kojih se u školama organizuju slobodne aktivnosti: nauka, kultura i umjetnost, tahnika, sport, rad i proizvodnja i životna zajednica.

Vannastavne aktivnosti u osnovnoj školi čine vrlo značajan dio odgojnoobrazovnog rada. To je segment djelovanja osnovne škole u kojem je lakše doprijeti do učenika, u kojem mogu u velikoj mjeri doći do izražaja sve učiteljeve kompetencije.

Svaki nastavni predmet trebao bi imati sekciju (vannastavnu aktivnost) iz svoje oblasti, kako bi svakom učeniku bilo dostupno da se na sekcijama dodatno bavi problematikom nekog nastavnog predmeta: vannastavne aktivnosti iz oblasti umjestnosti, vannastavne aktivnosti iz oblasti sporta, vannastavne aktivnosti iz oblasti nauke, vannastavne aktivnosti iz oblasti jezika...

Vannastavne aktivnosti su dio školske prakse bez brojčanih ocjena, područje su slobodnog i samostalnog odabira. Njihovo sadržajno bogatstvo te prilagođenost potrebama i željama konkretne školske ustanove pruža mogućnost individualnog razvoja svakog djeteta.

Generalno gledajući, obavezni je dio školskog programa strogo strukturiran i definiran, a vannastavne aktivnosti čine slobodniji i fleksibilniji okvir školskog djelovanja. Dakle, to je prostor slobodnog odabira učenika. Učenici zapravo jedan dio svog slobodnog vremena posvećuju aktivnostima koje se organiziraju u školi. To je ključna činjenica kojoj trebamo posvetiti punu pažnju. Slobodno je vrijeme prostor slobode, vrijeme izvan profesionalnih, porodičnih i društvenih obaveza pojedinca, u kojem osoba sama odabire hoće li svoje slobodno vrijeme iskoristiti za razvoj svojih potencijala. Hoće li to ona doista i učiniti ovisi upravo o tome je li na nju bio usmjeren određeni odgojni uticaj u kritičnom razdoblju njenog odrastanja. Upravo u tome jest veliki značaj škole, jer škola ima mogućnost, priliku i zadaću sistemski odgojno uticati u svim segmentima, pa tako i u segmentu odgoja za slobodno vrijeme. Sadržaji vannastavnih aktivnosti trebaju biti prilagođeni tako da se kroz njihovu realizaciju lako može doći do toga cilja.

Vannastavne aktivnosti u školi su prostor u kojem se najlakše može doprijeti do učenika, do njihovih potreba, želja i aspiracija. To je dio školske prakse u kojem nema brojčanog ocjenjivanja. Ocjena predstavlja stres za učenika, a vannastavne aktivnosti su prostor bez ocjena i prostor koji nije obavezan. Dakle, ulazi u onaj dio slobode svakog učenika koji učenik samostalno odabere. Kod organizacije rada škole treba voditi računa o kvaliteti rada svake odgojno-obrazovne aktivnosti pa tako i o vannastavnim aktivnostima, koje su zapravo središte stvaranja školske kulture i prostor zadovoljstva svakog učenika. Vannastavne su aktivnosti prostor u kojem dolazi do punog izražaja učiteljeva socijalna inteligencija i njegova "sposobnost aktiviranja tih učenika" (Heidmann, 2003., 163.). Kvalitetan rad s učenicima pretpostavlja potpunu posvećenost učitelja određenoj aktivnosti, iziskuje smirenost i usredotočenost učitelja. Sve to treba doći do punog izražaja u radu vannastavnih aktivnosti u kojima učitelj često igra ulogu diskretnog promatrača, koji samo u kritičnim trenucima pomaže, usmjerava i potiče učenika. Vannastavne aktivnosti uz izbornu nastavu, dodatni, dopunski rad te uz razne projekte čine područje rada škole koje škola može samostalno kreirati svojim školskim kurikulumom. Svojom elastičnom strukturom, mogućnošću prilagodbe učenicima, školi ili lokalnoj zajednici dozvoljavaju unošenje novih sadržajnih trendova u školski kurikulum. Osim toga, pružaju i mogućnost unošenja elemenata alternativnih škola koji još nisu dobrodošli u redovnoj nastavi. Na mogućnost prilagodbe sadržaja vannastavnih aktivnosti ukazuje i V. Previšić: "Ovisno o mnogobrojnim faktorima, razlozima i uvjetima, u školama se javljaju različite vrste slobodnih aktivnosti. Neke od njih će se gasiti, neke mijenjati, javljati nove i moderne" (Previšić, 1987., 3.). Učenici se

dobrovoljno uključuju u rad vannastavnih aktivnosti. Daje im se mogućnost da slobodno odaberu aktivnost koja im je zanimljiva, privlačna, koja će ih ispuniti radošću. Upravo je ta dobrovoljnost sudjelovanja učenika zajednički nazivnik pod koji možemo staviti vannastavne aktivnosti i slobodno vrijeme. Uključujući se u vannastavne aktivnosti, učenici odlučuju jedan dio svog slobodnog vremena provesti u školi, što škola treba prepoznati kao mogućnost dodatnog odgojnog djelovanja (Martinčević, 2010).

4. Pojam školskog postignuća i/ili uspjeha

Pojam školskog uspjeha i/ili postignuća se prvenstveno vezuje za efekte nastavnog rada i kod samog definiranja nailazimo na različita mišljenja u odnosu na suštinske odrednice kojima se definira uspjeh učenika u nastavi. Prema Pedagoškom rječniku (1967), pod uspjehom općenito se smatra postignuće koje odgovara nivou aspiracije nekog lica, ili ga, čak i prevazilazi. U Enciklopedijskom rječniku pedagogije (1963) uspjeh u nastavi predstavlja nastavnom djelatnošću postignuti nivo realizacije materijalnih, formalnih i odgojnih zadataka nastave specificiranih nastavnim programom, tj. stupanj u kome su učenici trajno usvojili nastavnim programom propisana znanja, vještine i navike, dakle, razvili svoje psihofizičke sposobnosti i formirali moralno spoznavanje, htjenje i djelovanje.

O društvenom uspjehu odraslih najviše govori njihov društveni status u društvu. U djetinjstvu i mladosti društveni uspjeh, prema Maksić (2006), određuje školski uspjeh čak iako ga mladi tako ne shvataju. Ona smatra da školski uspjeh u nižim nivoima školovanja određuje do kojeg nivoa će pojedinac stići, što dalje određuje njihov profesionalni razvoj i karijeru, te prilike za bavljenje problemima koji traže kreativna rješenja.

U istraživanjima u školskom okruženju kriterij uspješnosti škola i učenika najčešće su učenička postignuća na razini znanja i njihov školski uspjeh (Leonard i saradnici, 2004; prema Roboteg—Šarić i saradnici, 2009).

Gojkov (2003) uočava još jednu bitnu odrednicu uspjeha, a to je da se ona definira kao efekat rada, produkt, rezultat, učinak. Rezultati se manifestuju u ostvarivanju zadataka nastave, odnose se na promjene u kognitivnom smislu, npr. u domenu kreativnosti. Što bi značilo da se pojam uspjeha ne odnosi samo na stepen usvojenosti programom propisanih znanja, vještina i navika, nego i na stepen razvijenosti određenih sposobnosti, svojstava ličnosti itd. Za Gojkov (2003) postignuće učenika je, također, pojam koji se vezuje za ishode nastave i smatra osnovom za ocjenjivanje. Ono je rezultat ukupnih vaspitnih uticaja i aktivnosti učenika i ogleda se u bogaćenju ne samo znanjem, već i oblicima mišljenja trajnim navikama, novim sposobnostima, složenijim ponašanjem. U odnosu na ove definicije, Gojkov (2003) smatra da se između uspjeha i postignuća ne uočava značajna razlika. I drugi autori iznose svoje definicije o istim ili varijacijama sličnih pojmova.

Prema kognitivističkoj teoretskoj koncepciji i medijatorskim teorijama ljudi su stalno u interakciji sa okolinom, te medijacijom ili razmjenom uče od drugih. Na taj način javlja se potreba učenika da uspiju u učenju, pa se postignuće ili uspjeh može, prema Suziću (2005), objasniti sa tri činioca, a to su želja za uspjehom, lično očekivanje uspjeha i podstrek koji vodi ka uspjehu. Postignuće ili uspjeh u ovom kontekstu predstavlja dostizanje visokih standarda.

Za Suzića (2005) pojam akademskog postignuća podrazumijeva savlađivanje programa koji predstavlja uslov za školsku prolaznost, sticanje diplome ili akademskog zvanja. Ovo postignuće se najčešće verifikuje školskom ocjenom, diplomom, certifikatom ili nekim drugim vidom oficijelne potvrde o savladavanju datog programa obuke. Pojam školsko učenje nije potpuno podudaran sa pojmom akademsko postignuće zato što se u tom učenju ne može sve verifikovati i iskazati oficijelnom mjerom postignuća. Kada govorimo o akademskom postignuću, govorimo, dakle, o nastojanju učenika da ostvari što bolje ocjene, da što brže i efikasnije dođe do diplome, da napreduje u struci i osvaja titule. Tu se misli o vanjskim motivima, o potrebi čovjeka da se socijalno promoviše, da ostvari zvanično priznati napredak.

Bentley (1966) smatra da je pojam akademskog postignuća još uvijek neiskristalisan. Uključuje mnoge elemente, pa ga je teško opisati. Naravno jasno je da akademski uspjeh uključuje mnoge vještine i sposobnosti, i kreativne i nekreativne.

Božin (2003) spominje da se pravi razlika između pojmova školski uspjeh, akademsko postignuće i obrazovno postignuće. Školski uspjeh podrazumijeva ocjene koje učenik dobije u školi i jedan od značajnih pokazatelja razvoja pojedinaca tokom poznatog djetinjstva i adolescencije. Akademsko postignuće predstavlja rezultate na testovima postignuća, tj. znanja. Dok obrazovno postignuće predstavlja broj završenih razreda škole. Naravno mnogi autori termin „školski uspjeh“ shvataju veoma široko, tako da njim obuhvataju sve tri spomenute mjere obrazovnog postignuća.

Neki autori smatraju da se školski uspjeh odnosi, ipak, samo na prosjek ocjena nastavnih predmeta koji se uče u tom razredu. O tome pišu Maksić i Tenjović (2008).

Kada govorimo o školskom postignuću ili uspjehu, moramo napomenuti da su istraživanja pokazala da je on povezan sa poslušnošću učenika više nego sa nezavisnošću (Fontaine, 1994; navedeno kod Suzić, 2005, str 110), što se moglo i očekivati, jer se ono isključivo gradi na osnovu ocjena na koje velikim dijelom utiče poslušnost učenika.

Prema Prodanoviću (1968, str.240) uspjeh u nastavi, uslovljen je kvalitetom permanentne didaktičko-metodičke evidencije i sistemom kompletnog ocjenjivanja svih značajnih ostvarenja u nastavnom radu.

Prema Uroševiću (1981, navedeno kod Gojkov, 1997), postignuće je pojam koji se vezuje za ishode nastave i smatra se osnovom za ocjenjivanje. Ona smatra da je postignuće rezultat ukupnih odgojnih uticaja i aktivnosti učenika i da se ogleda u bogaćenju, ne samo znanjem već i višim oblicima mišljenja u odnosu na prethodnu etapu, trajnim navikama, novim sposobnostima za komunikaciju i socijalnom širinom, složenijim ponašanjem itd.

Razmatrajući definicije različitih eminentnih autora zaključujemo da se većina autora slaže oko činjenice da između školskog uspjeha i školskog postignuća ne postoji značajna razlika, pa ćemo ih i u ovom radu tretirati kao sinonime.

4.1. Ocjenjivanje školskog uspjeha

Funkcije ocjene su višestruke, a odnose se najprije na izražavanje suda nastavnika o napredovanju i postignućima učenika, dakle, obavještavaju učenika i roditelja o postignutom uspjehu, zatim služe kao osnova za prevođenje učenika u naredni razred, odnosno stepen obrazovanja; motivišu učenike na veća zalaganja, a i pokazatelji su posebnih sposobnosti kao osnova za izbor zanimanja i informišu o efikasnosti školskog rada (Ingliš i Ingliš, 1972 prema Gojkov, 2003).

Upoznavanje učenika i praćenje njegovog razvoja, registriranje njegovog napretka, ispitivanje i ocjenjivanje učenikovog znanja, vrednovanje učenikovog postignuća — sve su pitanja koja u savremenoj školi postaju veoma zanimljiva. Školski uspjeh svakog djeteta zavisi u velikoj mjeri od ocjenjivanja njegovog znanja, sposobnosti, vještina i navika tj. o tome da li se ocjenjivanje u školi provodi na pravi način, sa jasnim kriterijima i vrijednostima, bez upliva subjektivnog stava i mnogih drugih ometajućih faktora.

Generacije učitelja su naučene kroz didaktiku da bi učenici u školi trebali sticati znanja, vještine i navike, te da bi škola i učitelji trebali uticati na njihove stavove i uvjerenja i pomoći im da usvoje odgovarajući sistem društvenih vrijednosti. Kada se radi o praćenju i ocjenjivanju, Matijević (2004) ističe da je uvijek dominirala orijentacija na provjeru znanja.

Na osnovu toga su se učenici djelili, a i danas se dijele na „dobre“ i „loše“ učenike. Kriteriji je, naravno, uspjeh u kognitivnom području, obično uspjeh na provjerama poznavanja informacija. Druge osobine negove ličnosti, njegove sposobnosti, vještina i navike, kvaitete, često su i danas, u sasvim drugom planu.

S obzirom, da je osnovna škola obavezna za svu djecu, pedagozi i psiholozi, prema Matijeviću (2004) smatraju da bi u školi trebalo omogućiti svoj djecu postizanje uspjeha. Ta pedagoška paradigma se označava sintagmom „pedagogija uspjeha za sve“.

4.2. Faktori koji utiču na školski uspjeh

U literaturi se navodi nekoliko modela kojima su istraživači pokušali sveobuhvatno objasniti školsko postignuće (Caroll, 1963; Cool i Keith, 1991; Cruickshank 1985; DiPerna i Elliott, 2002; Glaser, 1976; Huitt, 2003; Walberg i sur. 1982). No, u pokušajima provjere tih modela, dobivene su nedosljednosti, pa unatoč velikom interesu istraživača za ovo područje, još uvijek nedostaje empirijski potvrđen i sveobuhvatan model školskog postignuća.

Postoje mnogobrojni faktori koji utiču na školsko postignuće, a javljaju se još prije začeca djeteta, u prenatalnoj fazi. U svojoj knjizi „Kako da vam dete bude uspešan đak“ Savić (1990) nudi mnogobrojne savjete i upozorenja o tome kako već u prenatalnom periodu, pa čak i prije začeca djeteta, valja povesti računa o zdravlju i razvoju djeteta. Naime, učenje je veoma naporna djelatnost koja zahtijeva dobro fizičko i psihičko zdravlje djeteta, te je zbog toga jako važno o zdravlju brinuti još prije začeca. Savić (1990) preporučuje da roditelji godinu dana prije začeca djeteta prestanu sa pušenjem i pijenjem alkohola. Nakon začeca djeteta, majka ne smije koristiti nikakve lijekove, pušiti, piti alkohol, niti se izlagati stresu ili prekomjernim fizičkim naporima, jer sve to može uticati na psihičko i fizičko zdravlje ploda, a samim tim i na uspjeh u učenju u toku školovanja. Već u periodu trudnoće roditelji mogu uticati na razvoj čula pjevanjem, pričanjem, puštanjem muzike, milovanjem, plesom, ljuljanjem i sličnim aktivnostima koje mogu doprinijeti skladnom psihofizičkom razvoju, koji je bitan preduslov za postizanje odličnog školskog uspjeha. I Buzan (2007, str.29), također, smatra da prenatalni razvoj utiče na školski uspjeh djeteta, te daje preporuku roditeljima da osiguraju da unutrašnje i spoljašnje okruženje embriona u razvoju bude optimalno.

4.3. Uticaji od rođenja do polaska u školu na školski uspjeh

Prema Saviću (1990) psihički dobro integrirane ličnosti postižu zavidan uspjeh u učenju. Da bi dijete bilo dobro psihički integrirana ličnost potrebno je da roditelji budu emocionalno zrele ličnosti. Za formiranje zdrave, zrele ličnosti odlučujući su uslovi porodičnog života i to posebno u prvim godinama života. Ako je opća atmosfera u porodici takva da postoji međusobno povjerenje, razumjevanje, ljubavi i drugarski odnos, kako između roditelja, tako i u odnosu prema djeci, najvjerovatnije će ta djeca izrasti u dobro integrirane ličnosti, te da je kod njih stvorena osnova za postizanje uspjeha u učenju.

Pored pozitivne i tople porodične atmosfere potrebno je osigurati poticajnu okolinu za razvoj čula i inteligencije djeteta. Novorođenčetu bi trebalo omogućiti da svoja čula koristi od prvog dana života kako bi odmah počelo učiti. Dijete se ne smije sputavati i držati u izolaciji, jer bez poticajnog pozitivnog djelovanja okoline na čula, nema ni pravilnog razvoja. Prema Saviću (1990) istraživanja su pokazala da oskudna sredina vodi psihičkom i tjelesnom oštećenju djeteta, koje se nikada više ne može popraviti. Čovjek nasljeđuje različite dispozicije koje predstavljaju samo mogućnosti za razvoj sposobnosti — tzv. genotip, a da li će se one razviti zavisi od sredine — tzv. fenotipa i vlastite aktivnosti. Prema Kvašćevu (1981, str.134) genotip je ukupni zbir naslijeđa, genetske konstrukcije koju jedan organizam dobija od svojih roditelja; pod genotipom se podrazumijevaju osobine ili crte zajedničke članovima jedne biološki određene grupe koje čine osnovu za njenu klasifikaciju; zbir svih crta koje je jedna osoba sposobna biološki da prenese; cjelokupan zbir onih nasljednih faktora koji imaju uzročno dejstvo na razvoj. Dok je fenotip ukupan zbir svih osobina organizma kao što su boja, oblik, veličina, ponašanje, hemijski sastav, unutrašnja i spoljašnja struktura; crte koje se javljaju u jednoj grupi kao rezultat jedne posebne sredine i javljaju se bez obzira na genetsko porijeklo. Prema Stojakoviću (2003, str. 36) intelektualna nadarenost je proizvod, ne samo nasljeđene osnove, već i sredinskih uslova i aktivnosti ličnosti i to u jednom, integralnom i interakcijskom odnosu. Pored toga, trebalo bi uvažiti činjenicu da za učenje neke vještine ili za sticanje pojedinih oblika ponašanja i složenih aktivnosti postoji optimalno vrijeme kada je dijete zrelo, kada posjeduje izvjesna iskustva koja čine osnovu za sticanje tog znanja ili vještine i kada dijete ispoljava interes za pojedine aktivnosti. Upravo u to pravo vrijeme dijete bi trebalo dobiti što više poticaja od okoline.

Stručnjaci, prema Saviću (1990) ističu da su osobe koje postižu zavidan uspjeh u učenju najčešće nezavisne osobe, osobe koje su spremne da se nose sa životnim nedaćama i problemima tj. osobe koje imaju visoku frustracionu toleranciju i koje ostvaruju dobru kontrolu nad sopstvenim emocijama i ponašanjem. S obzirom da učenje zahtijeva istrajnost i stalno ulaganje truda i napora, ne smijemo djecu previše zaštititi u odgoju. Dijete previše brižnih roditelja sazrijeva sa zakašnjenjem, nesamostalno je i razmaženo u toku cijelog života. Nesigurni su, kolebljivi, sebični, netolerantni i bez razvijenih radnih navika. Smatraju da mogu imati sve što poželeva, iako je to veoma nerealna slika koja onemogućava prilagođavanje porodičnom i društvenom životu. Dijete koje roditelji prezaštićuju u životu ne može izrasti u psihički snažnu, stabilnu i zrelu ličnost. Njega će i najmanja prepreka u životu baciti u depresiju i apatiju, tj. neće imati dovoljno snage da se nosi sa problemima i teškoćama kojima život obiluje.

Kod djece su još od rođenja prisutni motivi radoznalosti, manipulacije i istraživanja. Već malo dijete ima potrebu da traga za novim, da istražuje i ispituje nepoznato i slično. Potrebno je razvijati motive radoznalosti, manipulacije i istraživanja, jer je to osnovni i spontani način na koji djeca uče prije organiziranog formalnog obrazovanja. Djeca su prvenstveno zainteresirana za stvari i pitaju: „Šta je ovo?“ Veoma je važno da roditelji odgovaraju na ova pitanja, jer to doprinosi usvajanju većeg broja riječi. Poslije dolaze pitanja koja počinju sa „Zašto?“ na osnovu kojih djeca usvajaju mnogobrojne činjenice i uzroke pojava. Potrebno je odgovoriti na potrebe djece, ali isto tako roditelji i odgajatelji mogu inicirati istraživačke poduhvate, te na taj način uticati na pripremu za školu i ostvarivanje uspjeha u učenju. Uz pomoć odraslih djeca mogu razviti širok krug interesovanja, a to u velikoj mjeri može uticati na školski uspjeh u toku školovanja.

Između ostalih osobina koje su statistički značajno povezane sa školskim uspjehom nalazi se povjerenje u samog sebe, kao i postignuće putem nezavisnosti, odnosno stalna težnja da se nešto samostalno radi. Mnoga su istraživanja pokazala da je samostalnost djeteta značaj faktor uspješnog učenja u školi, pa bi roditelji i odgajatelji trebali povesti računa o razvoju ove osobine u predškolskom dobu.

Na školski uspjeh učenika između ostalog utiče i inteligencija. Smatra se da na uspjeh u školskim predmetima imaju uticaja kako opća sposobnost tako i druge specijalne mentalne sposobnosti, naročito verbalni i numerički faktor. Uspjeh u učenju pojedinih predmeta manje zavisi od opće inteligencije, dok u nekim drugim predmetima više.

Savić (1990) postavlja pitanje, koliki je koeficijent korelacije između uspjeha u učenju i uspjeha na testovima inteligencije, te izlaže da su psiholozi obavili mnoga istraživanja, ali jedan jasan odgovor ni do danas nisu dobili. Ponekad bi utvrdili tako visok koeficijent korelacije da se moglo vjerovati da je školski uspjeh u potpunosti uslovljen inteligencijom, a opet u određenim slučajevima koeficijent korelacije je bio čak negativan. Iako, ne možemo utvrditi u kojoj mjeri ona utiče na školski uspjeh jako je važno razvijati inteligenciju kod djece. Tomić i Emić (2007) kažu da su intelektualne sposobnosti i uspjeh u školi u visokom korelativnom odnosu i zato nadarena djeca prevazilaze prosječnost u želji za znanjem u originalnosti, odlučnosti i dosljednosti, u smislu za humor i dr. Pored toga na školski uspjeh značajan uticaj imaju nadarenost i kreativnost djeteta, pa Savić (1990) preporučuje da se djeci ponudi širok spektar različitih aktivnosti i interesovanja.

Veoma veliku podršku u razvoju inteligencije, nadarenosti i kreativnosti roditeljima mogu, pružiti predškolske ustanove. Naime, dokazano je, prema Saviću (1990), da djeca koja su pohađala predškolske ustanove lakše prihvataju novu sredinu i lakše se adaptiraju na nove uslove u početnom periodu svog školovanja. Na taj način djeca koja su pohađala predškolske ustanove u startu imaju veliku prednost u odnosu na vršnjake i mogu lakše ostvariti bolji uspjeh u školi. Na razvoj sposobnosti i vještina, a kasnije na školski uspjeh, može imati velikog uticaja uključivanje djeteta u porodične aktivnosti. Jako je važno da dijete pohađa program pripreme za polazak u školu, te da se upiše u pravo vrijeme.

4.4. Šta sve utiče na školski uspjeh u toku pohađanja škole?

Prvi školski dani su najpresudniji u životu čovjeka. Oni su veliki preokret koji dijete vodi u svijet pismenosti i naučne spoznaje, pa je, stoga, jako važno da roditelji budu maksimalno posvećeni djetetu u periodu polaska u školu. Prve dane u školi bi trebalo učiniti što ljepšim kako bi djeca na pravi način doživjela školu i bila motivirana na pohađanja nastave.

Savić (1990) ističe da se u prvoj školskoj godini ne radi samo o učenju pisanja, računanja i čitanja već se odigravaju mnogobrojni procesi, kao na primjer, formiranje djetetovog stava prema učenju, prema školi, sticanju znanja itd. U prvoj školskoj godini jako je važno razviti radne navike kod deteta, tj. naučiti dijete da redovno i samostalno radi domaće zadatke. Naravno roditelji mogu biti pomoć i podrška, ali ni u kom slučaju ne smiju kod djeteta razviti

stav da je zadaća obaveza roditelja. Naravno, u svemu bi trebalo imati mjeru, pa i u opterećenju djeteta obavezama. Roditelji ne bi smjeli da zaborave da je učenik osnovne škole još uvijek dijete koje ima izražene prirodne potrebe za igrom i zabavom. Djetetu mlađeg školskog uzrasta bi trebalo ostaviti bar pet sati slobodnog vremena.

Velikog uticaja na školski uspjeh može imati odnos između roditelja i učiteljice. Roditelji se moraju naviknuti da dijele djetetovu ljubav sa učiteljicom, ali mnogi, prema Saviću (1990), nisu dorasli ovom nužnom procesu, pa pokušavaju ogovarati učiteljicu pred djetetom. Roditelji bi trebali biti sretni da se dijete osamostaljuje i socijalizira, da gradi dobre odnose, da njegov život postaje ispunjen i bogatiji osobama koje ga vole i brinu o njemu pored roditelja.

Roditelji, također, mogu griješiti u tome da od djeteta očekuju više nego što dijete može realno postići normalnim tempom razvoja za koji je potrebno vrijeme. Bez obzira na to kakav je školski uspjeh dijete mora biti sigurno u ljubav roditelja. Sigurno da je danas važno da učenik dobije što bolje ocjene, ali se one ne mogu dobiti pritiscima i kaznama, već razvijanjem unutrašnje motivacije za učenje.

Školsko dijete bi trebalo na nastavu odlaziti čisto, primjereno obučeno i sito, a pored toga mora biti odmorno i naspavano. Djeci u prosjeku treba oko 10 sati spavanja i ako im se ne obezbjedi dovoljno vremena za spavanje, postaće preosjetljiva, nervozna i na času pospana.

Sve će to imati odraza na uspjeh u učenju. Fizički uslovi za učenje, također, znatno utiču na školski uspjeh i zdravlje učenika, a to se odnosi na temperaturu, vlažnost i kretanje vazduha, namještaj i osvjjetljenje prostorije za učenje.

Već je ranije rečeno da inteligencija nije jedini faktor od koga zavisi uspjeh u učenju. Prema Saviću (1990) na školski uspjeh utiču i sljedeći faktori: karakteristike socijalnog i emocionalnog razvoja, stepen motiviranosti za učenje, specifičnosti pojedinih osobina i crta ličnosti, socio-ekonomski i pedagoško—kulturni nivo porodice i drugo.

Na školski uspjeh u velikoj mjeri utiče i motiv postignuća, a njega imaju djeca čiji roditelji podstiču takmičenje s drugima, navikavaju djecu da postavljaju realne ciljeve i da planiraju aktivnosti koje vode njihovom ostvarivanju, postavljajući veliki broj različitih zahtjeva usklađenim sa uzrasnim karakteristikama djece, zahtijevaju dobro obavljanje različitih zadataka, nagrađuju djecu za postavljene rezultate u nekoj aktivnosti, razvijaju samostalnost i

nezavisnost u vezi sa postavljenim ciljevima, daju prilike djeci da se kroz dovoljno teške zadatke iskažu itd.

Kvašček (1977) je na osnovu istraživanja sa svojim saradnicima ustanovio da nekoliko osnovnih potreba: potreba za sigurnošću, potreba za ugledom i potreba za afirmacijom – želja za samo ostvarenjem, bitno utiče na školski uspjeh.

Prema Stojakoviću (2003) faktori koji utiču na školski uspjeh se mogu svrstati u tri kategorije i to u: činioce u vezi sa ličnošću učenika, činioce koji su povezani sa sredinom i činioce koji su povezani sa sadržajima koji se uče.

Robotež—Šarić, Šakić i Brajša—Zganec (2009) za prediktore školskog uspjeha uzimaju snažan osjećaj školske kompetencije i manje negativnih osjećaja prema školi. '

Prema Sakač (2008) podsticanje i formiranje pozitivnih karakteristika ličnosti učenika nedvosmisleno vodi boljem školskom postignuću. Šanse za uspjeh, u prvom redu, potiču iz porodice porodičnih odnosa. Međutim kao prirodan slijed razvoja djetetovih mogućnosti i njegove ličnosti javlja se škola. Školska sredina i školski program doprinose formiranju stavova prema učenju i postignuću. S druge strane, permanentno nastojanje nastavnika u razvoju uspješne ličnosti učenika ima svoju potporu u dobro integrisanoj ličnosti nastavnika. Profil ličnosti nastavnika značajno učestvuje u uspjehu ili neuspjehu učenika. Školsko postignuće učenika se, nesumnjivo, nalazi pod uticajem brojnih faktora koji su u međusobnoj interakciji. Krajnji ishod je u najvećoj mjeri determinisan njegovom ličnosti, odnosima i podrškom u porodici, kao i kvalitetom cjelokupnog obrazovno-odgojnog rada.

4.5. Kriterijumi i standardi ocjenjivanja

Prema Gojkov (1997) dva su osnovna kriterijuma ocjenjivanja: apriori i statistički. Suština apriori kriterija je u činjenici da se zasniva na unaprijed utvrđenim normama, koje bi se trebale formirati na osnovu cilja i zadataka nastave, odnosno programa. Realna je činjenica da apriori kriterijumi praktično i ne postoje, jer svaki nastavnik ima svoj lični kriterij. Postoje različiti uslovi za formiranje kriterija kojima se nastavnici rukovode u ocjenjivanju rada i rezultata učenika. Najčešće polazište za formiranje kriterija jesu ciljevi i zadaci nastave datog predmeta i lična procjena nastavnika o tome da li je dijete savladalo određeni propisani

program. Drugi način je da se ocjenom ustanovi mjesto učenika u grupi u odnosu na njegove vršnjake, može da predstavlja i tempo napredovanja učenika u odnosu na inicijalno stanje bez obzira na nivo znanja njegovih vršnjaka.

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

5.1. Predmet istraživanja

Slobodnog vremena danas imamo sve manje. Tempo života jako je brz, mnoštvo obaveza stavljamo na dnevnu listu, te jako malo vremena tokom dana nazivamo slobodnim. Slobodno vrijeme je prostor u kojem osoba može da ostvaruje svoju ličnost, zbog toga što se u slobodno vrijeme bavimo aktivnostima kojima želimo da se bavimo, koje nas zanimaju i u kojima uživamo, a vrlo malo pažnje se pridaje samom fenomenu slobodnog vremena.

Izbor aktivnosti u slobodno vrijeme utječe na svaki aspekt života, stoga nam se javlja pitanje da li ima povezanosti sa školskim uspjehom. Učenici u školama imaju prostor da razvijaju svoju ličnost kako na nastavnim, tako i na vannastavnim aktivnostima. Razlika je u tome što bi na vannastavnim aktivnostima učenici trebali učestvovati uglavnom na dobrovoljnoj bazi, birajući aktivnosti u skladu sa vlastitim afinitetima. Predmet ovog istraživačkog rada je utvrditi da li aktivnosti u slobodno vrijeme učenika, određuju školsko postignuće. Da li učenici samostalno biraju vannastavne aktivnosti, u skladu sa svojim željama i potrebama, odnosno aktivnosti koje ih najviše zanimaju ili to rade sa uvjerenjem da će imati bolji školski uspjeh iz predmeta čiju oblast biraju u vannastavnim aktivnostima.

5.2. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je ispitati da li su aktivnosti koje učenici biraju u slobodno vrijeme mogu biti faktori školskog postignuća. Radom želimo ispitati da li učešće u vannastavnim aktivnostima učenicima omogućava visoke ocjene u okviru nastavnih predmeta.

5.3. Zadaci istraživanja

1. Ispitati da postoji razlika u učešću u vannastavnim aktivnostima s obzirom na školski uspjeh
2. Ispitati motive učenika za uključivanje u vannastavne aktivnosti
3. Ispitati koje aktivnosti u slobodno vrijeme učenici najčešće biraju
4. Ispitati da li nastavnici sudjeluju u odabiru vannastavnih aktivnosti

5. Ispitati da li nastavnici ocjenama nagrađuju (kažnjavaju) učenike koji pohađaju (ne pohađaju) određene vannastavne aktivnosti
6. Ispitati da li učenici na vannastavnim aktivnostima usvajaju nova znanja koja im omogućavaju postizanje boljih ocjena na nastavi

5.4. Hipoteze istraživanja

Glavna hipoteza:

Pretpostavljam da će istraživački rezultati pokazati da aktivnosti učenika u slobodno vrijeme nisu faktor školskog uspjeha.

Varijable

Zavisna varijabla: školsko postignuće učenika

Nezavisna varijabla: aktivnosti učenika u slobodno vrijeme

5.5. Metode istraživanja

U ovom istraživanju ćemo koristiti deskriptivnu metodu. „Deskriptivna metoda predstavlja skup znanstveno – istraživačkih postupaka kojima se opisuju pojave u odgoju i obrazovanju, odnosno opisuje se stanje bez obzira na uzroke“ (Mužić 1977: 36).

Deskripcija, primjeran opis predmeta, poseban cilj kvalitativno orijentiranog istraživača, jer je za konstruktivno mišljenje o istraživačkom problemu iznimno važno poznavanje situacije. Deskriptivna proučavanja predstavljaju izvor suštinskih spoznaja o prirodi proučavanih subjekata, mogućnosti razvoja određene situacije iz jednog intervala u drugi kako bi istraživač mogao planirati i prognozirati buduće akcije i intervencije. (Halmi, 2003).

Deskriptivna metoda je skup naučno-istraživačkih postupaka kojima se opisuje pojava u odgoju i obrazovanju, tj. ispituje se stanje, a time i njihove osobine, a bez obzira na njihove uzorke. U ovom istraživanju ispitat ćemo uticaj učešća učenika u vannastavnim aktivnostima na školski uspjeh. Suština ove metode jeste upoznavanje pedagoške stvarnosti onakve kakva

ona uistinu jeste. Putem deskripcije ćemo očiglednije i vjerodostojnije prikazati pravu sliku i stvarno stanje u praksi.

Deskriptivnu metodu u ovom istraživanju iskoristit ćemo da bismo predstavili problem istraživanja, odnosno utjecaj vannastavnih aktivnosti na školski uspjeh učenika. Ovom metodom ćemo opisati dobivene rezultate i dati zaključke koji će ukazivati na načine kako unaprijediti praksu.

Također ćemo u istraživanju koristiti komparativnu metodu kako bi utvrdili povezanost visokih ocjena sa izborom slobodnih aktivnosti u slobodno vrijeme, kao i metodu teorijske analize koju ćemo koristiti prije samog istraživanja za upoznavanje i predstavljanje problema istraživanja. Nakon provedenog istraživanja dobivene podatke ćemo predstaviti statistički putem tabela i grafikona.

Komparativnu metodu koristit ćemo u opisivanju i definiranju varijabli, i u povezivanju te dvije varijable.

5.6. Tehnike istraživanja

Anketiranje

U ovom istraživanju ćemo koristiti tehniku anketiranja. Anketiranje je tehnika prikupljanja podataka o pedagoškim pojavama i problemima primjenom anketnog lista pri čemu ispitanici izražavaju svoje stavove biranjem ponuđenih alternativa ili dopisivanjem odgovora. (Potkonjak i Šimleša, 1989.). To je postupak u kojem anketirani pismeno odgovaraju na pitanja koja se odnose na činjenice koje su im poznate ili na pitanja u vezi sa njihovim ličnim mišljenje. Važnost ovog postupka je u tome što se jednim anketnim listom može doći do traženih podataka. Da bi se izbjegli neiskreni odgovori, posebno kad se radi o nekim osjetljivim pitanjima ili pitanjima za koje se anketirani boje da bi odgovor mogao za njega imati loše posljedice, ponekad se provode anonimne ankete, kao što bi bilo u slučaju ovog istraživanja. Prednosti anketiranja su u tome što su ekonomične i učinkovite, jer je prikupljanje podataka jednokratno, a daje brojčane podatke, te daje opisne i interferencijalne informacije.

Tehnika anketiranja je efikasna, predstavlja najbrži način prikupljanja podataka. Također, ova metoda osigurava strukturirane podatke, ekonomičnost i lakše analiziranje podataka (Cohen i dr., 2007.) Prednost ove metode je i u tome što je moguća anonimnost ispitanika.

Anketna ispitivanja prikupljaju podatke u određenoj vremenskoj tački s namjerom opisivanja prirode postojećih okolnosti ili određivanja standarda kojim se mogu uspoređivati postojeće okolnosti, ili određivanje veza koje postoje između specifičnih odnosa (Cohen i dr. 2007, str.169).

5.7. Instrument istraživanja

Anketni upitnik

Upitnik je rasprostranjen i koristan instrument za prikupljanje podataka u anketnim istraživanjima zato što osigurava strukturirane, često numeričke podatke, jer se može primijeniti bez naznočnosti istraživača i jer ga je, u uporedbi sa drugim instrumentima, razmjerno lako analizirati (Cohen, 2007, str. 245.).

Osnovne karakteristike dobrog anketnog upitnika su: optimalna dužina i optimalno vrijeme za davanje odgovora, visok stepen motivacije ispitanika, jasnoća uputstva za popunjavanje, nedvosmislen stil formiranja pitanja, privlačnost spoljne forme, mogućnost efikasnog sređivanja podataka (Halmi, 2003).

Anketnim upitnikom ćemo doći do informacija koje je nemoguće direktno pratiti: iskustvo i mišljenje, ali i podataka do kojih se može doći direktno, ali je lakše putem anketnih upitnika. Anketnim upitnikom ćemo propitati da li učešće u vannastavnim aktivnostima u školi osigurava više ocjene iz nastavnih predmeta.

Instrumenti koji će se koristiti u ovom istraživanju su anketni listići koji će biti u formi upitnika o slobodnom vremenu, kako bismo istražili izbor aktivnosti u slobodno vrijeme i uvidjeli da li je taj izbor aktivnosti u slobodno vrijeme faktor školskog postignuća.

5.8. Uzorak istraživanja

Populaciju u mom istraživanju činili su učenici osnovnih škola. Uzorak sačinjava oko 100 učenika osnovnih škola iz četiri osnovne škole sa područja Zenice. Uzorak je ujednačen. U svakoj školi su ispitivana odjeljenja osmih razreda, izabrano metodom prostog slučajnog uzorka.

ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

6.1. Školski uspjeh

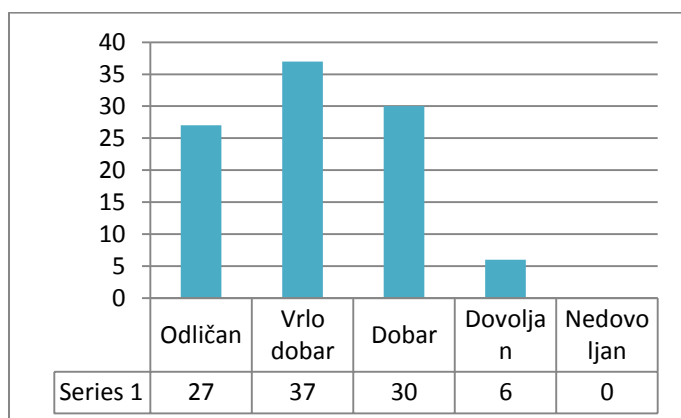
U okviru ovog istraživanja prvi postavljeni zadatak bio je ispitati da postoji razlika u učešću u vannastavnim aktivnostima s obzirom na školski uspjeh. Na anketnom listiću učenici su trebali odgovoriti na pitanje o uspjehu koji su postigli na kraju prošlog razreda. S obzirom da je uzorak sačinjen od učenika devetog razreda osnovne škole, rezultati koje smo dobili odnose se na školski uspjeh učenika na kraju osmog razreda u školskoj 2017/2018. godini. Rezultate ćemo prikazati u tabeli br. 1.

Školski uspjeh	Odličan	Vrlo dobar	Dobar	Dovoljan	Nedovoljan
Broj učenika	27	37	30	6	0

Tabela 1 Prikaz školskog uspjeha ispitanih učenika

Školski uspjeh ima tri mjere obrazovnog postignuća. Božin (2003) pravi razliku između pojmova školski uspjeh, akademsko postignuće i obrazovno postignuće. Školski uspjeh podrazumjeva ocjenu koju učenik dobije u školi, akademsko postignuće predstavlja rezultate na testovima postignuća, dok obrazovno postignuće predstavlja broj završenih razreda škole. Školski uspjeh je širok pojam iako mnogi autori smatraju da se školski uspjeh odnosi ipak samo na prosjek ocjena nastavnih predmeta koje uči u tom razredu.

Dobiveni rezultati pokazuju da je prolaznost u deveti razred bila stopostotna, dakle niti jedan učenik nije ocjenjen ocjenom nedovoljan. Najveći broj učenika predhodni razred završio je ocjenom vrlo dobar, 37 učenika. Broj učenika ocjenjenih kao odličan i dobar je približan, 27 odličnih i 30 dobrih, dok je broj učenika sa ocjenom dovoljan znatno manji, 6 učenika. Prosječna ocjena je 3,85. Dobivene rezultate također ćemo predstaviti i grafikonom.

Grafikon 1 Prikaz školskog uspjeha ispitanih učenika

Pretpostavljalo se da će učenici koji se bave vannastavnim aktivnostima biti uspješniji u školi, odnosno imati veći prosjek ocjena u odnosu na učenike koji ne sudjeluju u vannastavnim aktivnostima. Većina istraživanja kojima se ispitivao utjecaj bavljenja vannastavnim aktivnostima na školski uspjeh navodi kako bavljenje vannastavnim aktivnostima ima puno pozitivnih efekata na učenike te da između ostalog učenici koji se bave aktivnostima postižu bolji prosjek ocjena na kraju školske godine.

6.2. Motivi učenika za uključivanje u vannastavne aktivnosti

Drugi zadatak ovog istraživanja bio je „Ispitati koji su motive učenika za uključivanje u vannastavne aktivnosti.“ Na ovo pitanje učenicima su bila ponuđena četiri odgovora. Ponuđene odgovore, kao i dobivene rezultate prikazat ćemo u tabeli.

Motivi za uključivanje u vannastavnu aktivnost	Broj učenika
Interes za oblast iz koje se organizuje vannastavna aktivnost	38
Prijatelji koji su odabrali tu vannastavnu aktivnost	22
Nastavnik koji vodi tu vannastavnu aktivnost	13
Viša ocjena iz predmeta iz čije oblasti se organizuje vannastavna aktivnost	25
Bez motiva	2

Tabela 2 Prikaz motiva učenika za uključivanje u vannastavnim aktivnostima

Kako podaci pokazuju, najveći broj učenika bira vannastavnu aktivnost zbog interesa za oblast iz koje se organizuje vannastavna aktivnost, a najmanji broj ispitanika izjasnilo se da zbog nastavnika bira određenu aktivnost. Rezultate ćemo predstaviti i grafikonom.

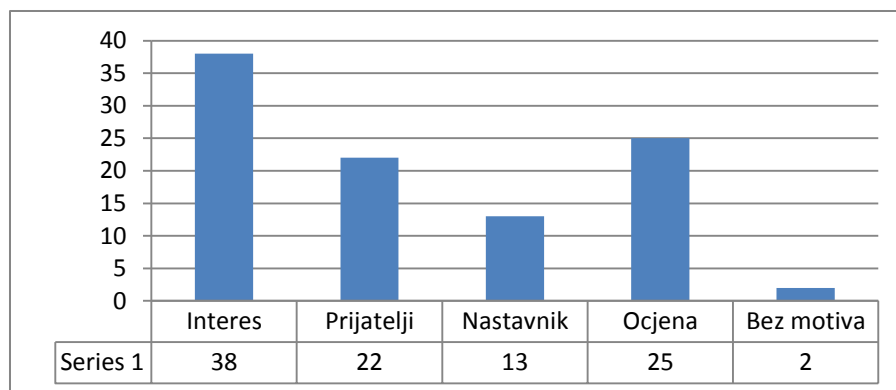

Tabela 3 Prikaz motiva učenika za uključivanje u vannastavnim aktivnostima

Dobiveni odgovori na ovo pitanje pokazuju da je najviše učenika odabralo onu vannastavnu aktivnost koja se organizuje na području njihovog polja interesovanja, odnosno da biraju vannastavne aktivnosti koje se organizuju iz nastavnih predmeta čiji predmet proučavanja zanima učenike. To je činjenica koja nas kao istraživače posebno raduje iz razloga što se učenici usavršavaju iz polja koje ih najviše zanima i u čijem polju žele širiti svoje znanje.

Drugi motiv zbog kojeg učenici biraju vannastavne aktivnosti je viša ocjena ocjena iz predmeta iz čije oblasti se organizuje vannastavna aktivnost. Ocjena nije mjerilo znanja, te ona ne ovisi samo o nivou znanja o nekoj pojavi ili predmetu, koje učenik ima u određenom trenutku. Rezultati ovog istaživanja pokazuju da 25% ispitanika bira vannastavnu aktivnost koja se organizuje iz predmeta iz kojeg nastavnik daje višu ocjenu učenicima koji idu na vannastavnu aktivnost iz tog predmeta, dok 11% ispitanika bira vannastavnu aktivnost zbog toga što neko od njegovih prijatelja ide na tu vannastavnu aktivnost.

Podatak da je čak 25% ispitanih učenika biralo vannastavnu aktivnost samo zbog povišene ocjene iz konkretnog nastavnog predmeta, nije sama po sebi dobra zbog toga što šalje poruku da su vanjski motivi važniji od samog sadržaja i cilja vannastavne aktivnosti. Učenici ne zadovoljavaju svoju potrebu za znanjem iz te oblasti nego biraju određenu vannastavnu aktivnost u nadi da će imati bolje ocjene iz nastavnog predmeta. Podatak da 13% ispitanih učenika biraju vannastavnu aktivnost zbog nastavnika koji vodi određenu vannastavnu aktivnost možemo protumačiti na dva načina. Pozitivni način jeste da nastavnik čini vannastavnu aktivnost zanimljivom i privlačnom za učenike, a negativni je da učenicima koji posjećuju njegovu aktivnost daje visoke ocjene. Pretpostavka je da učenici koji su odabrali odgovor bez motiva, nemaju neku određenu motivaciju ili su do trenutka ispitivanja izgubili interes za određenu vannastavnu aktivnost.

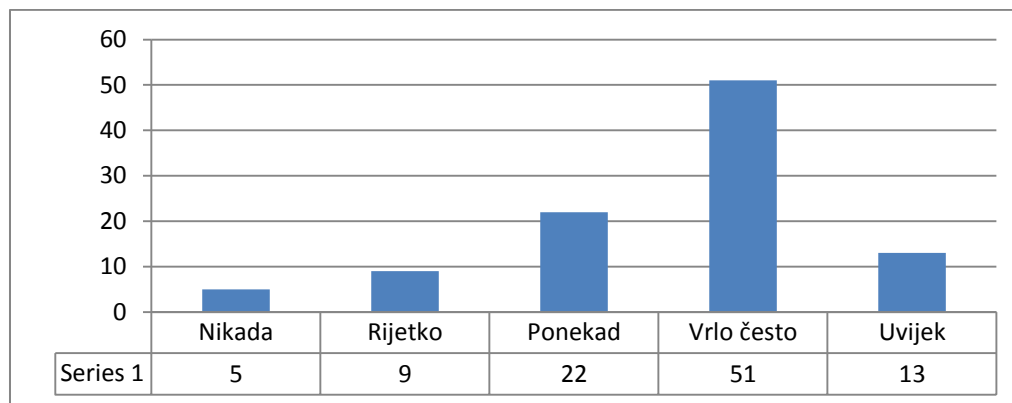
6.3. Usvajanje znanja koja omogućavaju postizanje boljih ocjena

Treći zadatak ovog istaživanja bio je „Ispitati u kojoj mjeri učenici na vannastavnim aktivnostima usvajaju nova znanja koja im omogućavaju postizanje boljih ocjena na nastavi“. Pitanje koje se odnosilo na ovaj zadatak glasillo je „Označi na skali od 1 do 5 (gdje 1 označava nikada, a 5 označava uvijek) da li na vannastavnim aktivnostima usvajate nova znanje i vještine koje vam olakšavaju postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu u okviru kojeg je organizovana vannastavna aktivnost?“. Rezultate ćemo prikazati u tabeli.

Da li na vannastavnim aktivnostima usvajate nova znanje i vještine koje vam olakšavaju postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu u okviru kojeg je organizovana vannastavna aktivnost?					
	nikada	rijetko	ponekad	Vrlo često	Uvijek
Broj učenika	5	9	22	51	13

Tabela 4 Usvajanje znanja koja omogućavaju postizanje boljih ocjena

Rezultati su pokazali da je najveći postotak učenika koji smatraju da vrlo često na vannastavnim aktivnostima usvajaju znanja koja im pomažu za postizanje boljih ocjena iz nastavnog predmeta, njih čak 51%.

Grafikon 2 Nova znanja i vještine olakšavaju postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu

Ako pogledamo rezultate ovog i prethodnog pitanja, o motivima učenika za uključivanje u vannastavne aktivnosti i dovedemo ih u vezu, možemo zaključiti da učenici biraju vannastavne aktivnosti u skladu sa svojim interesovanjima, a da im to omogućava usvajanje novih znanja i vještina za postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu iz te oblasti.

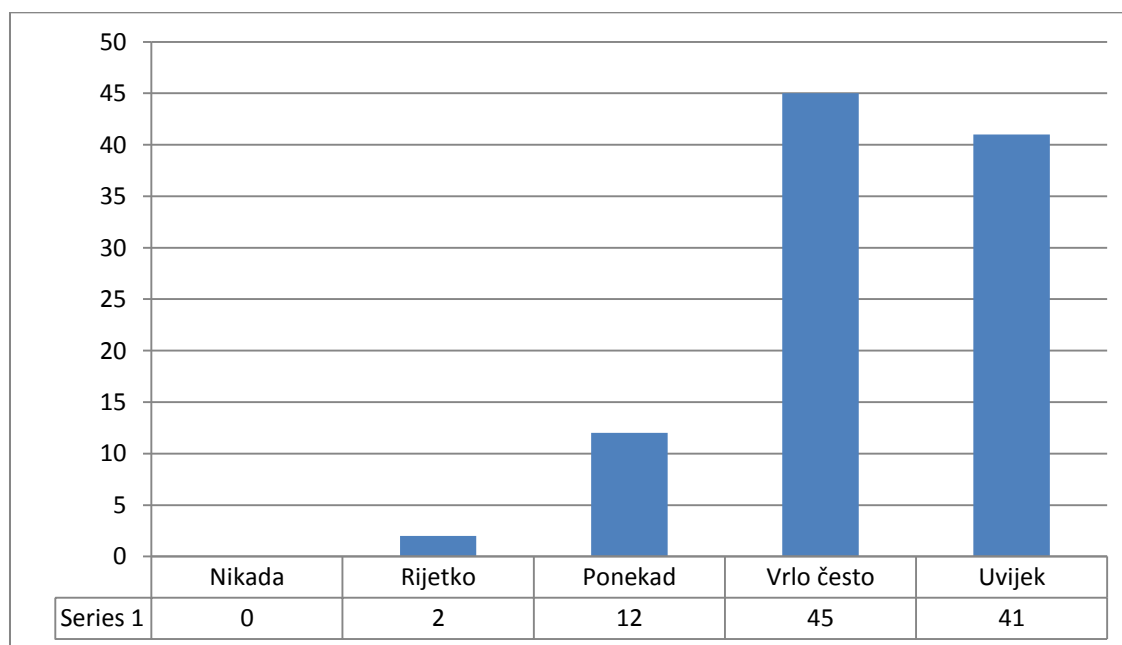
6.4. Aktivnosti koje učenici biraju u slobodno vrijeme

Da li imate mogućnosti da se bavite željenim aktivnostima u slobodno vrijeme?

Da li imate mogućnosti da se bavite željenim aktivnostima u slobodno vrijeme?					
	nikada	rijetko	ponekad	Vrlo često	Uvijek
Broj učenika	0	2	12	45	41

Tabela 5 Aktivnosti koje učenici biraju u slobodno vrijeme

U okviru ovog zadatka učenicima je postavljeno pitanje „Da li imate mogućnosti da se bavite željenim aktivnostima u slobodno vrijeme?“ Rezultate koje smo dobili predstaviti ćemo tabelom i grafikonom.

Grafikon 3 Aktivnosti koje učenici biraju u slobodno vrijeme

Kako Ajanović Stevanović (2004) navode, područja u okviru kojih se u školi organizuju slobodne aktivnosti su: nauka, kultura i umjetnost, tehnika, sport, rad, proizvodnja i životna zajednica. Visok procenat ispitanih učenika na ovo pitanje odgovorilo je ponuđenim odgovorom „vrlo često“, njih 45 %, a 41% „uvijek“, što nas dovodi do zaključka da nastavni predmeti uglavnom imaju vannastavnu aktivnost iz svoje oblasti te da je učenicima dostupno da se na sekcijama dodatno bave problematikom željenog nastavnog predmeta. Niti jedan učenik nije odgovorio ponuđenim odgovorom „nikada“.

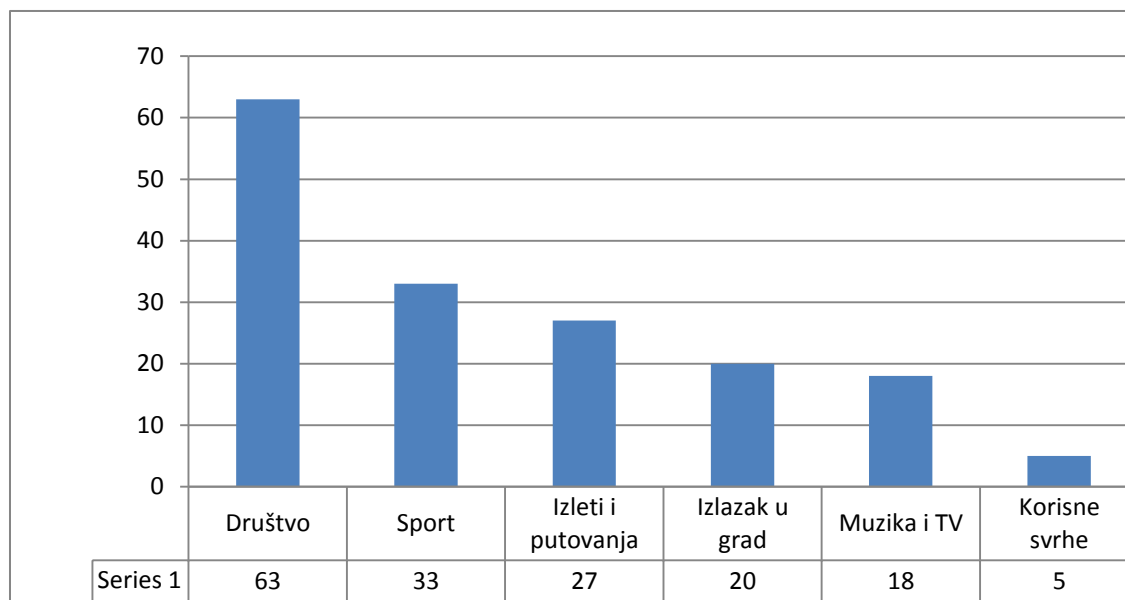
6.5. Kako biste najviše voljeli koristiti slobodno vrijeme

Sljedeće pitanje u okviru ovog zadatka bilo je pitanje višestrukog izbora: Kako biste najviše voljeli koristiti vaše slobodno vrijeme? Ponuđeni odgovori bili su: društvo, sport, izlazak u grad, muzika i TV, korisne svrhe, te izleti i putovanja.

Kako biste najviše voljeli koristiti vaše slobodno vrijeme?						
AKTIVNOSTI	Društvo	Sport	Izlazak u grad	Muzika i tv	Izleti i putovanja	Korisne svrhe
BROJ UČENIKA	36	28	10	7	15	4

Tabela 6 Kako bi učenici najviše voljeli koristiti slobodno vrijeme

Dobiveni podaci pokazuju da najviše ispitanika bira društvo, njih 36%, odnosno druženje sa prijateljima u slobodno vrijeme. Na drugom mjestu po brojnosti nalazi se bavljenje sportom sa 28%, a zatim izleti i putovanja, 15 %. Izlazak u grad je u sredini ove ljestvice, nakon čega ispitanici biraju muziku i tv. Najmanje birane aktivnosti u slobodnom vremenu mladih su aktivnosti u korisne svrhe. Procenat ćemo prikazati pomoću grafikona.

Grafikon 4 Kako bi učenici najviše voljeli koristiti slobodno vrijeme

Nekada je slobodno vrijeme bilo samo usmjereno na odmor i relaksaciju, a danas je sve važnije njegovo značenje za razvijanje ličnosti. Rezultati ovog istraživanja pokazuju nam da ispitani učenici biraju da slobodno vrijeme provode sa svojim vršnjacima, što možemo

povezati sa pitanjem o motivima učenika za uključivanje u vannastavne aktivnosti, gdje su ispitani učenici birali prijatelja, odnosno društvo kao motiv za uključivanje u vannastavnu aktivnost, njih 22%. Činjenica koja nas kao istraživače posebno raduje jeste što veliki postotak učenika bira sport (33%) i izlete i putovanja (27%) kao način provođenja slobodnog vremena, jer osim što nude odmor i relaksaciju ovakvi načini slobodnog vremena značajno doprinose razvoju ličnosti.

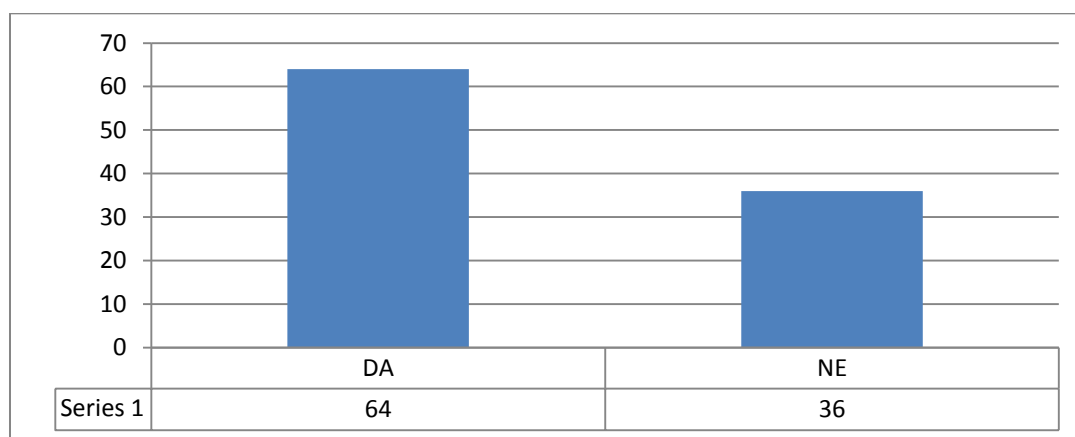
6.6. Posvećivanje vannastavnim aktivnostima u školi

Dalje je slijedilo pitanje. „Da li slobodno vrijeme posvećujete vannastavnim aktivnostima u školi?“ Rezultate ćemo prikazati u tabeli:

Da li slobodno vrijeme posvećujete vannastavnim aktivnostima u školi?		
	DA	NE
Broj učenika	64	36

Tabela 7 Posvećivanje vannastavnim aktivnostima u školi

Na ovo pitanje ispitanici su dali sljedeće odgovore: njih 64% odgovorilo je pozitivno, dok je 36% odgovorilo negativno. Procenat ćemo prikazati grafikonom.

Grafikon 5 Posvećivanje vannastavnim aktivnostima u školi

Učenici jedan dio svog slobodnog vremena posvećuju aktivnostima koje se organizuju u školi, te naglašavamo kako je to ključna činjenica kojoj trebamo posvetiti punu pažnju. U našem istraživanju došli smo do podatka da 64% ispitana učenika posvećuju slobodno vrijeme vannastavnim aktivnostima - učenici aktivno učestvuju u vannastavnim aktivnostima, redovno dolaze na vannastavne aktivnosti, pripremaju materijale za rad, te vannastavnim aktivnostima

pridaju jako veliku pažnju. Njih 36% posjećuje neku od vannastavnih aktivnosti, ali im ne pridaju važnost. To možemo povezati sa motivima uključenosti u vannastavnu aktivnost. Smatramo ohrabrujućim podatkom s obzirom na motive zbog kojih ispitani učenici biraju vannastavne aktivnosti. Podsjećamo, veliki procenat ispitanih učenika samostalno bira vannastavnu aktivnost zbog interesa prema predmetu proučavanja. Smatramo da se oni koji su na toj aktivnosti zbog interesa za predmet njenog proučavanja (njih 38%), te oni koji su tu zbog ocjene (njih 25%) aktivno posvećuju vannastavnim aktivnostima.

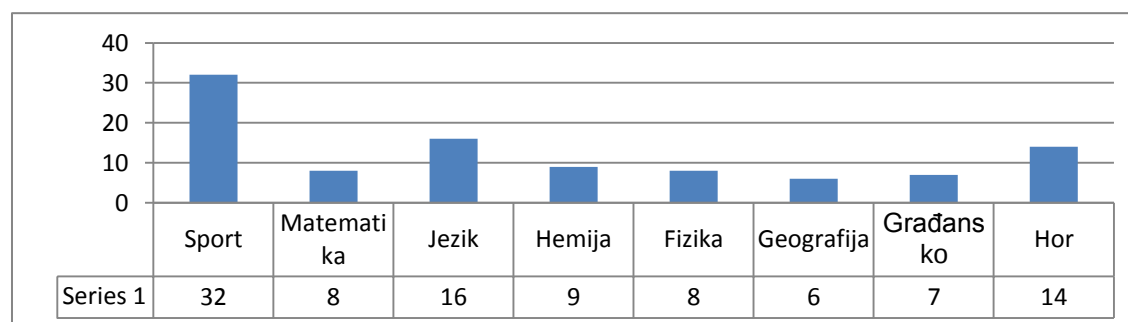
6.7. Koje vannastavne aktivnosti su pohađali u prethodnom razredu

Na anketno pitanje: Koje ste vannastavne aktivnosti pohađali u prethodnom razredu? Ispitanici su odgovarali na način da nabroje aktivnosti na koje su bili uključeni u prethodnom razredu. Pitanje je bilo je otvorenog tipa, bez ponuđenih odgovora. Vannastavne aktivnosti koje su učenici nabrojali prikazat ćemo u tabeli 7.

Koje ste vannastavne aktivnosti pohađali u prethodnom razredu								
Vannastavne aktivnosti	Sport	Matematika	Jezik	Hemija	Fizika	Geografija	Građansko	Hor
Broj učenika koji pohađaju	32	8	16	9	8	6	7	14

Tabela 8 Vannastavne aktivnosti koje su ispitani učenici pohađali u prethodnom razredu

Najčešći oblik aktivnosti kojim se učenici bave u slobodnom vremenu je sport. Činjenica je da u vannastavnu aktivnost spadaju mnoge sekcije (fudbal, košarka, odbojka, rukomet, atletika...) te je i bilo za očekivati da će sportke vannastavne aktivnosti biti najzastupljenije.

Grafikon 6 Vannastavne aktivnosti koje su ispitani učenici pohađali u prethodnom razredu

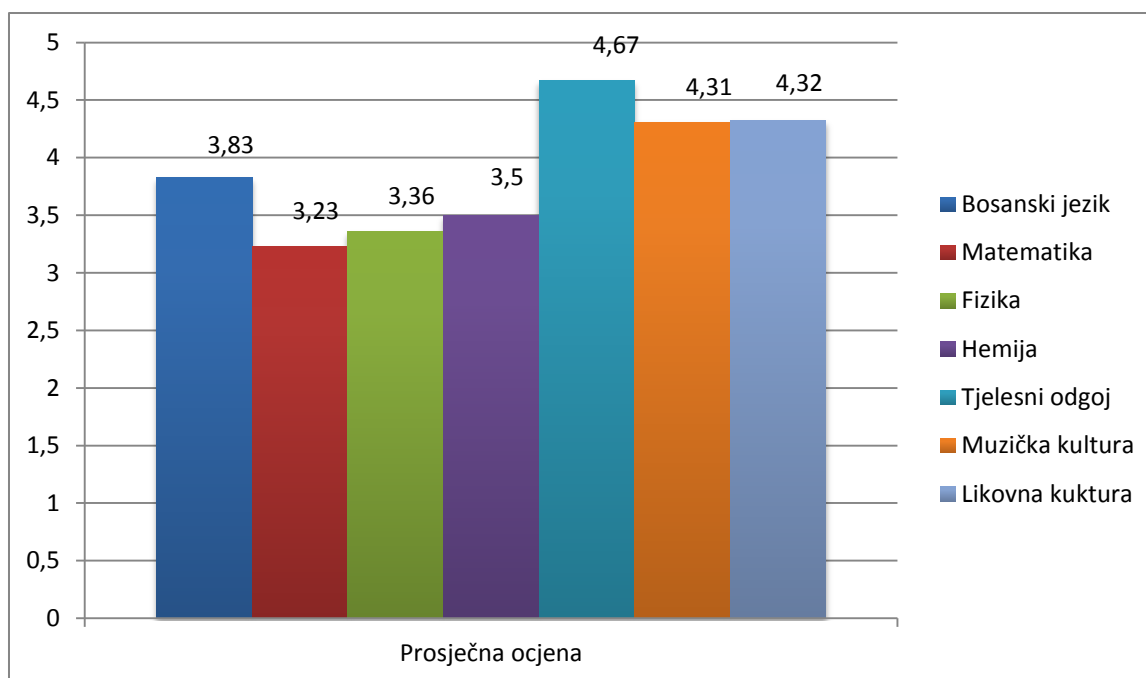
6.8. Postignuti uspjeh u okviru nastavnih predmeta

Pored dobivenih rezultata vezanih za opći uspjeh na kraju jedne školske godine, u istraživanju smo došli do podataka o ocjenama iz pojedinačnih predmeta. U upitniku ispitanici su dali odgovore na pitanja u postignutom uspjehu u okviru sljedećih nastavnih predmeta: Bosanski jezik, Matematika, Fizika, Hemija, Tjelesni odgoj, Muzička kultura i Likovna kultura, te smo došli do rezultata koje ćemo prikazati u tabeli.

Nastavni predmet	Broj učenika sa odličnim uspjehom	Broj učenika sa vrlodobrim uspjehom	Broj učenika sa dobrim uspjehom	Broj učenika sa dovoljnim uspjehom
Bosanski jezik	25	37	34	4
Matematika	20	21	21	38
Fizika	25	19	23	33
Hemija	25	19	37	19
Tjelesni odgoj	69	29	2	0
Muzička kultura	47	39	12	2
Likovna kultura	52	32	12	4

Tabela 9 Postignuti uspjeh u okviru nastavnih predmeta

Dobiveni rezultati pokazuju da su učenici najbolji uspjeh ostavirili u okviru predmeta Tjelesni odgoj, gdje čak 69 učenika ima uspjeh odličan uspjeh (5). Nakon Tjelesnog odgoja, najbolji uspjeh učenici su ostvarili u okviru predmeta Likovna kultura, 52 učenika je odlično (5). Učenici su također zapažene rezultate ostvarili i na predmetu Muzička kultura, 47 učenika ocjenjeno je odličnom ocjenom. Bosanski jezik, Fizika i Hemija imaju jednak broj odličnih ocjena, 25 učenika ocjenjeni su kao odlični učenici na ovim predmetima. Najmanje odličnih učenika je u okviru predmeta Matematika, 20 učenika je odlično. Dobivene rezultate prikazat ćemo i grafikonom.

Grafikon 7 Prikaz prosječne ocjene iz pojedinih predmeta

Vrlodobar uspjeh najzabilježeni je iz predmeta Muzička kultura, gdje je 39 ispitanika ocjenjeno ocjenom vrlo dobar (4). Samo dva manje, 37 ispitanika ima vrlodobar uspjeh iz predmeta Bosanski jezik. 32 ispitanika su vrlodobra u okviru predmeta Likovna kultura, a njih 29 je ocjenu vrlo dobar zaslužio iz predmeta Tjelesni odgoj. Jedan broj vrlodobre ocjenjenih učenika je iz predmeta Fizika i Hemija.

Ocjenom dobar (3) najviše učenika ocjenjeno je u okviru predmeta Hemija – 37 učenika, a nešto manje njih iz predmeta Bosanski jezik – 34 učenika. Iz predmeta Matematika dobrih učenika je 21, nešto manje ih je iz Fizike, 19, a iz Muzičke kulture i Likovne kulture ih je po 12. Na Tjelesnom i zdravstvenom odgoju samo su dva učenika ocjenjena ocjenom dobar (3).

Uspjeh dovoljan (2) prednjači predmet Matematika, sa čak 38 učenika ocjenjenih navedenom ocjenom. Iz Fizike je također veliki broj učenika ocjenjenih ocjenom dovoljan (2), njih 33. Iz predmeta Hemija 19 učenika je ocjenjeno ocjenom dovoljan. Likovna kultura i Bosanski jezik imaju po četiri dovoljna učenika, a Muzička kultura 2. Iz predmeta Tjelesni odgoj niti jedan učenik nije ocjenjen kao dovoljan.

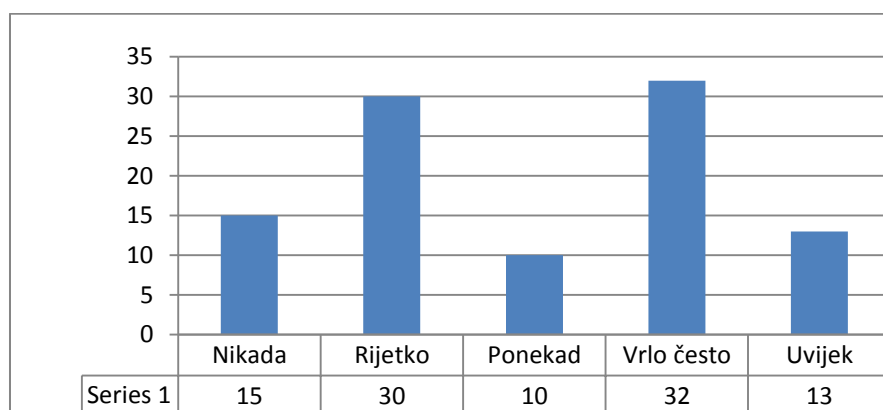
6.9. Učestvovanje nastavnika u odabiru vannastavnih aktivnosti

Na postavljeno pitanje “Da li nastavnici sudjeluju o odabiru vannastavnih aktivnosti?“, ispitanici su dali približno ujednačene odgovore. Rezultate ćemo predstaviti tabelom i grafikonom.

Da li nastavnici sudjeluju o odabiru vannastavnih aktivnosti?					
	nikada	rijetko	ponekad	Vrlo često	Uvijek
Broj učenika	15	30	10	32	13

Tabela 10 Učestvovanje nastavnika u odabiru vannastavnih aktivnosti

Vannastavne aktivnosti u osnovnoj školi čine vrlo značajan dio odgojno obrazovnog rada. To je segment djelovanja osnovne škole u kojem je lakše doprijeti do učenika, u kojem mogu u velikoj mjeri doći do izražaja sve učiteljeve kompetencije. Nije ni čudo što su odgovori u ovom pitanju poprilično ujednačeni. Ukupno 32 % ispitanih učenika naveli su da vrlo često nastavnici sudjeluju u odabiru vannastavnih aktivnosti, a samo 2 % manje smatra da nastavnici rijetko sudjeluju u odabiru vannastavnih aktivnosti. Aktivno sudjelovanje nastavnika u odabiru vannastavnih aktivnosti ogleda se u tome da učenike upućuju na one vannastavne aktivnosti za koje učenici pokazuju afinitet na nastavnom predmetu. Ujednačenost odgovara ogleda se i u tome da 15% ispitanih učenika smatra da nastavnici nikada ne sudjeluju u odabiru vannastavne aktivnosti, dok 2% manje, njih 13% smatra da nastavnici uvijek sudjeluju u odabiru vannastavne aktivnosti. Grafički prikaz rezultata izgledao bi ovako.

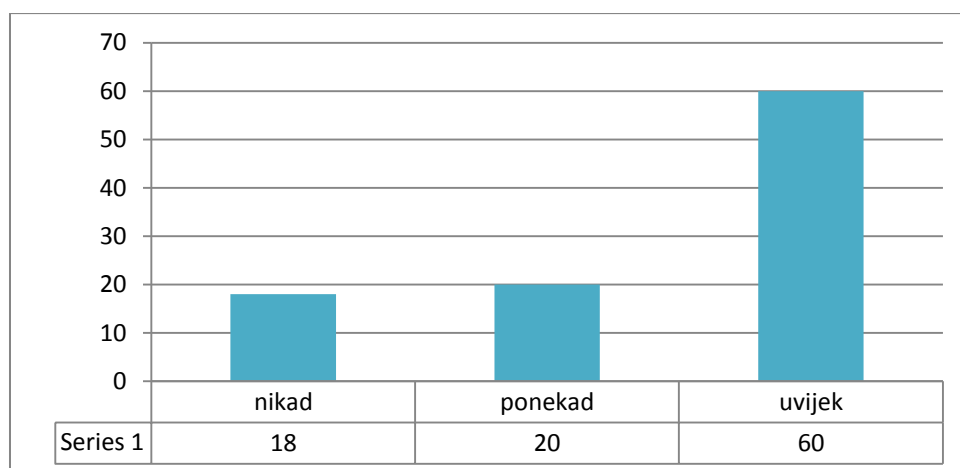
Grafikon 11 Sudjelovanje nastavnika u odabiru vannastavnih aktivnosti

6.10. Nagrada i/ili kazna za pohađanje određene aktivnosti

U okviru istraživanja ispitanicima su postavljena i pitanja o nagradama i/ili kaznama za (ne)pohađanje vannastavnih aktivnosti. Na pitanje: „Da li nastavnici nagrađuju pohađanje, određene vannastave aktivnosti visokim ocjenama iz nastavnog predmeta?“ ispitanici su dali odgovore na skali nikad – ponekad – uvijek, a dobivene rezultate ćemo prikazati u tabeli i pomoću grafikona.

Da li nastavnici nagrađuju pohađanje određene vannastave aktivnosti visokim ocjenama iz nastavnog predmeta?			
	Nikad	Ponekad	Uvijek
Broj učenika	18	22	60

Tabela 12 Prikaz nagrade za pohađanje vannastavne aktivnosti

Grafikon 8 Prikaz nagrade za pohađanje vannastavne aktivnosti

Čak 60% ispitanih učenika odgovorilo je da pohađanjem vannastavne aktivnosti imaju više ocjene iz nastavnih predmeta u okviru kojih se organizuje vannastavna aktivnost koju pohađaju, dok se njih 18% izjasnilo da pohađanje vannastavne aktivnosti ne osigurava višu ocjenu iz nastavnog predmeta.

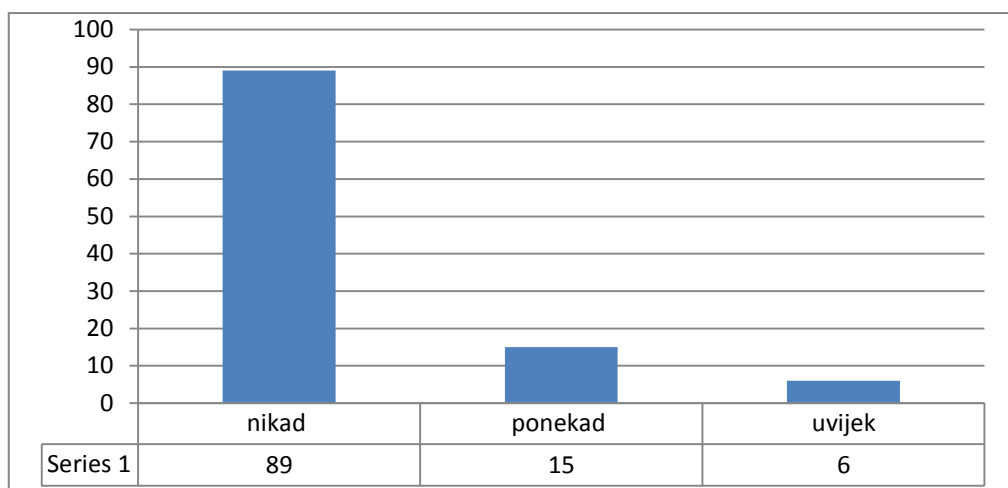
Vannastavne aktivnosti su dio školske prakse, bez brojčanih ocjena, područje su slobodnog samostalnog odabira, no ipak zalaganje i posvećenost vannastavnim aktivnostima rijetko ostaje nezapaženo. Rezultati istraživanja pokazuju da je pomoću učešća na vannastavnim aktivnostima moguće povećati ocjenu iz nastavnog predmeta.

Drugo postavljeno pitanje u okviru ovog zadatka bilo je pitanje „Da li nastavnici kažnjavaju nižim ocjenama učenike koji ne pohađaju sekcije iz predmeta koje oni predaju?“.

I na drugo postavljeno pitanje odgovori su neujednačeni, te su se ispitani učenici, njih 89%, izjasnili da nastavnici ne kažnjavaju nižim ocjenama učenike koji ne pohađaju vannastane aktivnosti koje se organizuju u okviru predmeta koje taj nastavnik predaje. Samo 6% ispitanika pozitivno je odgovorilo na ovo pitanje, te smatraju da nastavnici kažnjavaju nižim ocjenama učenike koji ne pohađaju sekcije iz predmeta koje oni predaju.

Da li nastavnici kažnjavaju nepohađanje određene vannastave aktivnosti, niskim ocjenama iz nastavnog predmeta?			
	Nikad	Ponekad	Uvijek
Broj učenika	89	15	6

Tabela 13 Prikaz kažnjavanja za nepohađanje vannastavne aktivnosti

Grafikon 9 Prikaz kažnjavanja za nepohađanje vannastavne aktivnosti

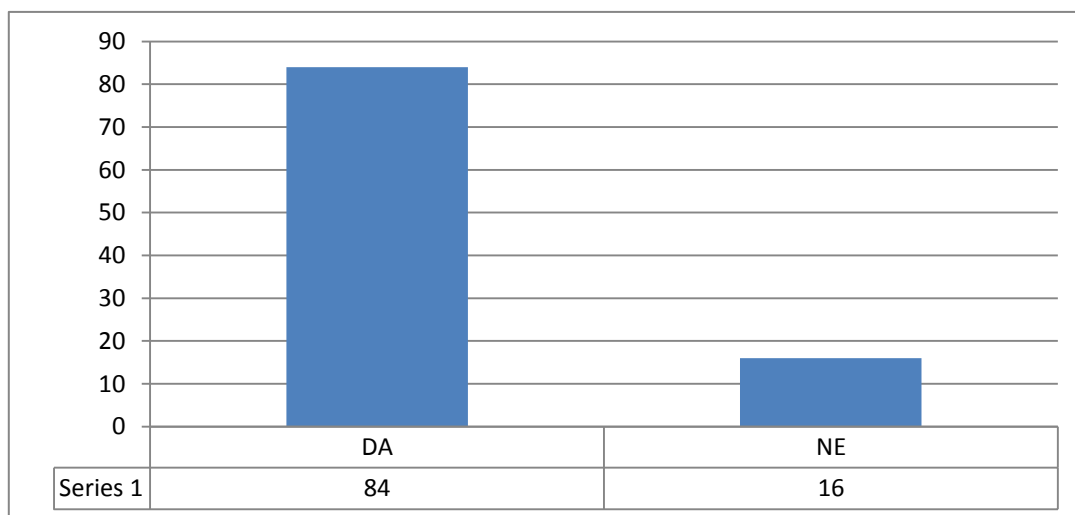
6.11. Usvanajnje novih znanja

Posljednji zadatak u okviru ovog istraživanja bio je ispitati da li učenici na vannastavnim aktivnostima usvajaju nova znanja koja im omogućavaju postizanje boljih ocjena na nastavi, pa je u anketnom upitniku postavljeno pitanje: „Da li na vannastavnim aktivnostima usvajate nova znanja i vještine koje vam olakšavaju postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu u okviru kojeg je organizovana vannastavna aktivnost?“

Odgovore na pitanje prikazat ćemo u tabeli i pomoću grafikona.

Da li na vannastavnim aktivnostima usvajate nova znanje i vještine koje vam olakšavaju postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu u okviru kojeg je organizovana vannastavna aktivnost?		
	DA	NE
Broj učenika	84	16

Tabela 14 Usvajanje novih znanja

Grafikon 10 Usvajanje novih znanja

Veliki broj ispitanika odgovorio je da na vannastavnim aktivnostima usvaja nova znanja i vještine koje olakšavaju postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu. 84% ispitanika pozitivno je odgovorilo na ovo pitanje, dok se njih 16% izasnilo da na vannastavnim aktivnostima ne usvajaju nova znanja i vještine iz oblasti iz koje su organizovane, te im to ne olakšava postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu.

ZAKLJUČAK

Slobodno vrijeme učenika predstavlja dio vremena u kojem učenici prema vlastitim interesima biraju aktivnosti kojima se žele baviti. Obavezni nastavni program školovanja je strogo definisan, dok slobodne aktivnosti imaju u velikoj mjeri fleksibilniju i opušteniju notu, gdje učenici kroz igru, zabavu i relaksaciju ispoljavaju svoje talente, umijeća, interesovanja i zanimacije. Slobodne aktivnosti predstavljaju neobavezan prostor baziran na slobodnom odabiru od strane učenika uz pomoć i podršku roditelja.

Ukoliko se osvrnemo na ovaj rad i dobivene rezultate istraživanja, zapazit ćemo da je neophodan, i u suštini ključan faktor povezanost i pravilno izgrađen odnos na bazi: učenik- roditelji- škola. Roditelji i škola trebaju biti glavne tačke motivacije i podrške učenicima/djeci kako bi oni osjetili da trud uložen u realizaciju vannastavnih aktivnosti očituje i na ostalim poljima. Roditelji trebaju u obavljanju svoje roditeljske uloge omogućiti djeci da usvajaju, razvijaju i unapređuju svoje afinitete koji su od velike važnosti za njihovo pravilno formiranje i razvijanje ličnosti. Istraživački dio rada pokazao je da su djeca/učenici svjesni važnosti kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, što predstavlja olakšavajuću okolnost za školu jer je lakše usmjeravati učenike u različite vidove aktivnosti. Učenici su u velikom broju uključeni u sportske aktivnosti i školske sekcije, te uglavnom tim aktivnostima popunjavaju svoje slobodno vrijeme van škole i školskih obaveza. To dokazuje da ispitani učenici u znatno istaknutoj mjeri, nemaju "praznog prostora" u obavljanju svih obaveza na dnevnoj bazi. Njihovo provođenje slobodnog vremena je iskorišteno na vrlo uspješan način koji će doprinijeti njihovom što optimalnijem odrastanju i sazrijevanju. Roditelji, a također i učenici su svjesni da mnoge aktivnosti predstavljaju "mač s dvije oštrice". To se najprije odnosi na Internet, koji bez doziranog i optimalnog korištenja može izazvati velike posljedice koje je vremenom sve teže, pa skoro i nemoguće sanirati. Posebno kada se radi o učenicima osnovnog obrazovnog sistema, koja su tek na pragu sazrijevanja potrebno je strogo voditi računa o vremenskom periodu, kao i sadržaju koji učenici gledaju, pregledavaju i istražuju na Internetu.

U konačnici, dolazimo do zaključka da se ličnost djeteta formira duži vremenski period, u kontinuitetu, te da izgradnja ličnosti kod djeteta/ učenika, počinje u ranoj fazi životnog period. Stoga je od velikog značaja da dijete shvati značaj aktivnosti kojima se bavi u slobodno vrijeme, gdje bez pritiska i stresa proširuje svoje vidike, usvaja nova znanja,

vještine i sposobnosti koje će mu vremenom biti od velike koristi u raznim životnim situacijama i okolnostima.

Utvrđeno je da sudjelovanjem u vannastavnim aktivnostima učenici postaju discipliniraniji te dolazi do osnaživanja radne etike, što posredno može utjecati na povećanje školskog uspjeha. Osim toga, učenici koji sudjeluju u vannastavnim aktivnostima rjeđe se upuštaju u rizična ponašanja, redovitiji su na nastavi te angažiraniji oko školskih obaveza, što također pozitivno utječe na školski uspjeh. Većina vannastavnih aktivnosti podrazumijeva socijalni kontakt s vršnjacima i odraslima što poboljšava socijalne vještine učenika, daje im osjećaj pripadnosti, povećava njihovo samopouzdanje te poboljšava njihove komunikacijske vještine i vještine potrebne za rad u timu od čega učenici mogu imati koristi i u školskom okruženju.

Također, učenici koji se bave vannastavnim aktivnostima često sebi postavljaju izazovne ciljeve. Ti ciljevi se na početku odnose na samu aktivnost, ali s vremenom učenici počinju postavljati visoke ciljeve i u školi, što uključuje i planove za fakultet. Osim što bolji školski uspjeh učenika možemo objasniti mnogim pozitivnim učincima koje aktivnosti imaju na učenike, postoje i druga moguća objašnjenja. Moguće je da bavljenje vannastavnim aktivnostima može utjecati na odnos između učenika i nastavnika, odnosno da se često događa da nastavnici favoriziraju učenike koji su uspješni u nekoj vannastavnoj aktivnosti na način da tim učenicima češće „oprašaju“ nepripremljenost za nastavu te su im manje skloni dati nižu ocjenu. Još jedno objašnjenje za dobivene rezultate je da se učenici koji su općenito uspješniji u školi više uključuju u vannastavne aktivnosti.

Preporuke za nastavnike i pedagoge:

- organizovati edukacije i seminare za nastavnike u školi ali i organizovati posjete na razne edukacije i seminare koje organizuju druge škole i razne organizacije;
- organizovati kreativne radionice o slobodnom vremenu za roditelje i učenike;
- razmjenjivati iskustava i znanja sa drugim kolegama radi unapređivanja postojeće prakse;
- svakodnevno kroz nastavni proces ukazivati učenicima na značaj i smisao slobodnog vremena, na njegove pozitivne strane ali i na opasnosti koje mogu značajno uticati na učenike;
- naučiti učenike šta je slobodno vrijeme, koji je njegov smisao, kako ga pravilno koristiti;

- naučiti učenike kako da pravilno koriste medije ne samo u svrhu zabave nego i samoobrazovanja;
- organizovati posjete sportskim i kulturnim dešavanjima u gradu ali i šire

Slobodno vrijeme je važno kako za pojedinca tako i za njegovu zajednicu i društvo u cjelini. Od izuzetnog je značaja kako učenici provode svoje slobodno vrijeme i u koje se vannastavne aktivnosti uključuju i zalažu. a pri tom, a značajnu ulogu imaju roditelji, nastavnici ali i sami učenici.

LITERATURA

1. Ajanović, Dž. I Stevanović, M. (2004), *Metodika vannastavnih aktivnosti učenika*, Zenica, Pedagoška akademija
2. Bentley, J. C. (1966), *Creativity and Academic Achievement*, The Journal of Educational Research, Vol.59., br.6. (str.269-272), preuzeto 15.03.2017.
3. Božin, A. A. (2003), *Školski uspjeh kao psihološki problem*, Pedagoška stvarnost
4. Božović, R. (1975), *Iskušenja slobodnog vremena*, Novi Beograd, Predsedništvo Konferencije
5. Buzan, T. (2007), *Mali genijalac*, Beograd, Logos art
6. Cohen i dr. (2007), *Metode istraživanja u obrazovanju*, Zagreb, Naklada Slap
7. *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, (1963), Zagreb, Matica hrvatska
8. Glavaš, J. (2011), *Djeca i slobodno vrijeme*, Split, Služba za zaštitu mentalnog zdravlja, prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti
9. Gojkov, G. (2003), *Dokimologija*, Vršac, Visoka škola za obrazovanje vaspitača
10. Halmi, A. (2003), *Strategije kvalitativnih istraživanja u primjenjenim društvenim znanostima*, Jastrebarsko, Naklada slap
11. Ingliš, H.B. i Ingliš. A.Č., (1972), *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova*, Beograd, Savremena administracija
12. Kvašćev, R. (1981), *Psihologija stvaralaštva*, Beograd, Izdavački centar studenata
13. Maksić, S. (2006.) *Poticanje kreativnosti u školi*, Beograd, Institut za pedagoška istraživanja
14. Maksić, S. i Tenjović, L. (2008), *Povezanost interesovanja i verbalna fluentnost kod učenika osnovne škole*, Psihologija, vel 41(3), (str. 311-325)
15. Martinčević, J. (2010), *Život i škola, Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole*, 56 (24), str. 19-34.
16. Matijević, M. (2004), *Ocjenjivanje u osnovnoj školi*, Zagreb, Tipex
17. Milas, G. (2005), *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Zagreb, Naklada Slap
18. Mužić, V. (1977), *Metodologija pedagoških istraživanja*, Sarajevo, Svjetlost
19. Pehar-Zvačko, L. (2003), *Slobodno vrijeme mladih ili ...* Sarajevo, Filozofski fakultet
20. Potkonjak, N. i Šimleša, P. (1989), *Pedagoška enciklopedija 1*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva

21. Previšić, V. (1987), *Izvanastavne aktivnosti i stvaralaštvo*, Zagreb, Školske novine
22. Rosić, V. (2005). *Slobodno vrijeme – slobodne aktivnosti*, Rijeka, Naklada Žagar
23. Savić, M. (1990), *Kako da vam dete postane uspešan đak*, Gornji Milanovac, Dječije novine
24. Sindik, J. (2008). *Sport za svako dijete*, Zagreb, Ostvarenje d.o.o
25. Stojaković, P. (2003), *Psihologija za nastavnike*, Banja Luka: Prelom
26. Vidulin – Orbanić, S. (2008). Fenomen slobodnog vremena u post modernom društvu. *Metodički obzori*, 3(2), 18 – 25
27. Vukasović, A. (1998), *Pedagogija*, Zagreb, Peto dopunjeno izdanje

PRILOG

Upitnik

Poštovani učenici,

Pred Vama je anketa o slobodnom vremenu i o tome kakva iskustva imate u školi. Molimo vas da pažljivo pročitate sva pitanja i na njih iskreno odgovorite. Istiniti odgovori su nam jako bitni. Upitnik ne treba potpisivati. Tajnost je zagarantovana. Na pitanja se odgovara zaokruživanjem jednog broja ispred ponuđenih odgovora ili u odgovarajućoj koloni.

U naprijed se zahvaljujemo na saradnji!

1. Kakav ste uspjeh postigli u prethodnom razredu?

5- odličan 4- vrlo dobar 3- dobar 2- dovoljan

2. Kakav ste uspjeh postigli u prethodnom razredu iz sljedećih predmeta?

1. maternji jezik	5	4	3	2	1
2. matematika	5	4	3	2	1
3. fizika	5	4	3	2	1
4. hemija	5	4	3	2	1
5. tjelesni odgoj	5	4	3	2	1
6. muzička kultura	5	4	3	2	1
7. likovna kultura	5	4	3	2	1

3. Da li imate mogućnosti da se bavite željenim aktivnostima u slobodno vrijeme?

DA NE

4. Kako biste najviše voljeli koristiti vaše slobodno vrijeme?

- sa društvom (prijateljima)
- u sportu
- izlazeći u grad
- uz muziku i TV
- u korisne svrhe
- izleti i putovanja

5. Da li slobodno vrijeme posvećujete vannastavnim aktivnostima u školi?

DA NE

6. Koje ste vannastavne aktivnosti pohađali u prethodnom razredu?

1. _____	2. _____
3. _____	4. _____

7. Koji je glavni razlog pohađanja određene vannastavne aktivnosti?

- Interes za oblast iz koje se organizuje vannastavna aktivnost
- Prijatelji koji su odabrali tu vannastavnu aktivnost
- Nastavnik koji vodi tu vannastavnu aktivnost
- Viša ocjena iz predmeta iz čije oblasti se organizuje vannastavna aktivnost

8. Da li nastavnici sudjeluju o odabiru vannastavnih aktivnosti?

DA NE

9. Da li pohađanje vannastavnih aktivnosti osigurava više ocjene iz nastavnih predmeta iz kojih se organizuju?

DA NE

10. Da li nastavnici kažnjavaju nižim ocjenama učenike koji ne pohađaju sekcije iz predmeta koje oni predaju?

DA NE

11. Da li na vannastavnim aktivnostima usvajate nova znanje i vještine koje vam olakšavaju postizanje boljeg uspjeha na nastavnom predmetu u okviru kojeg je organizovana vannastavna aktivnost?

DA NE

HVALA NA SARADNJI!